

Erken Görünüm

Journal Pre-proof

Geçmişten Bugüne Ahilik: Denizli Kaleiçi Esnaflarının Gözünden

Doç. Dr., Gül AKTAŞ

Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: gaktas@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6424-4256

Simge HAYAL

e-posta: simmge.hayal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3095-3975

DOI: 10.30794/pausbed. 1560871

Dergi adı: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal Name: Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute

Gönderilme tarihi/Received: 03.10.2024

Kabul tarihi/Accepted: 11.02.2025

Bu makaleyi şu şekilde alıntılayın: Aktaş, G. & Hayal, S. (2025). "Geçmişten Bugüne Ahilik: Denizli Kaleiçi Esnaflarının Gözünden", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 68, ss. xx-xxx.

To cite this article: Aktaş, G. & Hayal, S. (2025). "Ahilism From Past to Today: Through the Eyes of Denizli Kaleiçi Tradesmen", *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, issue 68, pp. xx-xxx.

This is a PDF file of an article that has undergone enhancements after acceptance, such as the addition of a cover page and metadata, and formatting for readability, but it is not yet the definitive version of record. This version will undergo additional copyediting, typesetting and review before it is published in its final form, but we are providing this version to give early visibility of the article. Please note that, during the production process, errors may be discovered which could affect the content, and all legal disclaimers that apply to the journal pertain.

Bu, kabilden sonra kapak sayfası ve üst veri ekleme, okunabilirlik için biçimlendirme gibi geliştirmelere tabi tutulan bir makalenin PDF dosyasıdır, ancak henüz dosyanın kesin sürümü değildir. Bu sürüm, son haliyle yayınlanmadan önce ek dosya düzenleme, dizgi ve incelemeden geçecektir, ancak makalenin erken görünürlüğünü sağlamak için bu sürümü sağlıyoruz. Üretim sürecinde içeriği etkileyebilecek hataların keşfedilebileceğini ve dergi için geçerli olan tüm yasal uyarıların geçerli olduğunu lütfen unutmayın.

DENİZLİ KALEİÇİ ESNAFININ GÖZÜNDEN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AHİLİK

Öz

Sanayileşme ve kapitalizmin ticarete olan etkileri, ahilik geleneklerini sürdürmeye çalışan esnafları pek çok bakımdan etkilemiştir. Hızla gelişen ve dönüşen küresel dünyada ahilik ilke ve değerlerinin esnaf ve ticaret erbablarının benimsenmesi noktası tartışmaya değer bir konudur. Buradan hareketle çalışmada, sadece ticari hayatta değil toplumun güven, adalet, hak ve eşitliğe dayalı bir biçimde düzenlenmesi olan ahilik geleneğinin günümüz esnaflarınca benimsenmiş düzeyi ile değişen ve dönüşen yönleri ele alınmıştır. Örnekleme, Denizli Kaleiçi Demirciler çarşısı esnafları ile sınırlıdır. Denizli Kaleiçi Demirciler çarşısındaki esnafın ahilik geleneği hakkındaki bilgi düzeyi, benimsenme ve temsil biçimleri, ahilik geleneğinin günümüz esnafları tarafından nasıl sürdürüldüğü, değişen ve dönüşen yönlerinin neler olduğu bu çalışmada ele alınmıştır. Çalışmanın örneklem grubu Denizli'nin geleneksel örüntülerini devam ettiren Kaleiçi Demirciler çarşısı esnafları ile sınırlı tutulmuştur. Nitel araştırma deseninden yola çıkan bu çalışma fenomenolojik yaklaşımla konuyu anlamaya çalışmıştır. Derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılarak Denizli Kaleiçi Demirciler çarşısında esnafılık yapan 20 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, teknoloji ve sanayileşmenin gelişmesi, insani üretimin yerini makineleşme ile seri üretimin alması, esnafların ekonomik gücünü yitirmelerine sebep olmuştur. Eğitimin ön plana çıkması ile genç nüfusun, esnafın yanında yetişmesi (çırak- kalfa geleneği) bir zaman kaybı olarak görülmüş ve mesleğin bir sonraki kuşağa aktarılması ahilik geleneğinin zamanla önemini yitirmesine sebep olmuştur. Üretim ilişkilerinin değişmesi, esnaflar arasındaki rekabeti belirleyen teknolojik gelişme ve farklı dinamiklerin ön plana çıkması, geleneksel değerlerinin sürdürülmesini zorlaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahilik kültürü, Fütüvvet, Esnaf, İş ahlakı, Ticaret

AHIISM FROM PAST TO PRESENT THROUGH THE EYES OF DENİZLİ KALEİÇİ TRADESMEN

Abstract

The effects of industrialization and capitalism on trade have affected the tradesmen trying to maintain the Ahi traditions in many respects. In the rapidly developing and transforming global world, the adoption of the principles and values of ahilik by tradesmen and traders is an issue worthy of discussion. From this point of view, the study deals with the level of adoption of the ahi tradition, which is not only in commercial life but also in the organization of society based on trust, justice, rights and equality, by today's tradesmen and its changing and transforming aspects. The sample is limited to the tradesmen of Denizli Kaleiçi Demirciler bazaar. In this study, the level of knowledge, adoption and representation of the tradesmen in Denizli Kaleiçi Demirciler bazaar about the ahilik tradition, how the ahilik tradition is maintained by today's tradesmen, and what are the changing and transforming aspects are discussed in this study. The sample group of the study was limited to the tradesmen of Kaleiçi Demirciler bazaar, which continues the traditional patterns of Denizli. Based on qualitative research design, this study tried to understand the subject with a phenomenological approach. Using in-depth interview technique, interviews were conducted with 20 people working as tradesmen in Denizli Kaleiçi Demirciler bazaar. According to the findings of the research, the development of technology and industrialization, the replacement of human production with mechanization and mass production has caused the tradesmen to lose their economic power. With education coming to the forefront, the training of the young population by the tradesmen (apprentice- journeyman tradition) was seen as a waste of time and the transfer of the profession to the next generation caused the ahi tradition to lose its importance over time. The change in production relations, technological development that determines the competition between artisans and the emergence of different dynamics have made it difficult to maintain traditional values.

Keywords: Ahilik, Ahi culture, Fütüvvet, Tradesmen, Organization, Work ethic, Trade

1. GİRİŞ

Türk ticari hayatında teşkilatlanma her zaman önemli bir yer tutmuştur. Düzeni ve asayışı sağlama görevi üstlenen teşkilatlanmaların en önemlisi de fütüvvet anlayışı ile şekillenen ahiliktir. Ahilik, 13. ve 19. yüzyıllar arasında Anadolu, Balkanlar ve Türkistan'da yaşamış olan Türklerin hem sanat hem de meslek alanlarında yetişmelerini, ahlaki açıdan ise gelişmelerini sağlayan bir oluşumun adıdır (Durak, 2016: 109). Fütüvvet kavramı ise bir düşün ve ahlak hareketi olarak Arap-İslam coğrafyasında ortaya çıkmış ve kısa bir zaman sonra Türklerin İslamiyet'i benimseyip Anadolu'ya göç etmelerinin neticesinde bu anlayış benimsenmiştir. Böylece fütüvvet anlayışı dayanışma, birlik ve beraberlik olarak tanımlanırken ilerleyen dönemlerde ortaya çıkacak olan Anadolu Ahi Teşkilatının da bir nevi kurucu ideolojisi olmuştur.

Ahilik 13. yüzyıldan itibaren varlığını 500 yıl sürdüren Anadolu'da sosyal ve ekonomik açıdan ahlaki ilkeleri benimsemiş bir teşkilatın ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Esnafın emek yoğun üretimini adalet, eşitlik, sürdürülebilirlik ve mesleki yeterlilik ekseninde ön plana alan ahilik geleneği aynı zamanda sosyal adaletin de bir temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşme ve kapitalizmin seri üretimle emek biçimini değiştirdiği, emeği değersizleştirerek tüketimi yükselen değer olarak sunduğu günümüz toplumlarında ahilik geleneğinin izlerini takip etmek bazı sosyolojik unsurların da daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bununla birlikte, ahilik fütüvvetten farklı olarak, Anadolu Türklerine has anlayış ve gelenekler ile biçimlendirilip, son kertede ahilik teşkilatı yapılanması olarak toplumsal bir işlerlik kazanmıştır. Bu nedendir ki salt fütüvvet anlayışının tüm özelliklerine sahip olduğunu söylemek pek de doğru olmayacaktır. Fütüvvet anlayışı gençliği, gücü, askeri beceri ve yetkinlikleri bünyesinde barındırırken; ahilik ticari ve sosyal yaşamda asayışı sağlamak, helal kazanç peşinde olmak, müşteriye aldatmamak, esnaf ile rekabete girmemek, düzgün ve kusursuz mal satmak anlayışları ile temellenmiştir. Ahilik ilk bakışta bir esnaf topluluğu biçiminde görünse de etkilediği çevreyi düşündüğümüzde, toplumu oluşturan bireyler ve kurumlar arasında iyi ilişkiler kurmayı amaçlayan bir müessese olarak kendini gösterir (Kılavuz, 2004: 615-628).

Esnaf-çırak, esnaf-müşteri ve esnafın kendi aralarındaki kurallar ve çiğnenemez belli başlı değerler bütünü kapsayan teşkilat, dürüst, namuslu, üretken çıraklar yetiştirmek, tartıda ve ölçüde hata yapmamak, müşteriye aldatmamak, fakir ve yoksul olanı gözetmek, hileden kaçınmak, sağlam mal, belli oranda kâr, ölçülü kazanç, adil bir kalite kontrol sistemi, meslek ve zanaat becerisi olan insanlar yetiştirmek gibi temel değerlere sahiptir. Esnaf, çıraklarına öncelikle toplumsal ahlak ve kaideleri aşılayıp, ardından mesleki eğitim vermektedirler. Salt ekonomik temelli olmayıp, yönetimin ihtiyaç duyduğu otorite eksikliğinin giderilmesi ve vatanın savunulması gerektiği durumlarda da askeri güç kullanabilecek eğitimler verilmekte ve bu becerilere yatkınlık kazandırılması amaçlanmaktadır. Ahilik teşkilatı içinde esnaf ve zanaatkarlar gündüzleri çalışır, geceleri ise konuk evlerinde bir araya gelip ilim, irfan, eğlence içeren sohbetler yaparlardı. Ahilikte "çalışmak, öğrenmek ve olgun insan olmak" için emek sarf edilmiş ve birinin diğerinden bağımsız olamayacağı öğretilmiştir (Yazıcı, 1998: 19).

Ahiliğin esnaftan uygulamasını istediği ahlaki kurallar; ticarete dürüstlük, cömertlik, misafirperverlik, kusurlu mal satmamak, müşteriye aldatmamak, tartıya hile bulaştırmamak şeklindedir (Gülvaheboğlu, 1991: 257). Ahilikte her bireyin mesleğini en iyi şekilde icra etmesi, müşterilere adil ve saygılı hizmet sunması, kaliteli ürünler üretmesi ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmesi beklenir. Ahiler, iş yerlerini birer ibadet yeri olarak görmüş ve iş yerlerinde hürmetle çalışmayı, helal kazancı ve adil ticareti vurgulamıştır. Ahilik geleneği iş ahlakının sadece iş yerinde değil, tüm toplumsal ilişkilerde de önemli olduğunu vurgulayarak, bireylerin günlük yaşamlarında da ahlaki değerlere bağlı kalmalarını teşvik etmiştir. Ahilik ilkeleri, günümüz ticaret ahlakına da yansımış olup modern ticaret ve iş dünyasının etik ilkeleri ahilik öğretileri ile şekillenmiştir.

Ahilik geleneğini kültürel bir miras olarak değerlendiren anlayışta ahilik, sosyal değerleri sürdürmeyi amaçlayan, toplumsal sorunlara çözüm üretmeyi ilke edinen, böylelikle toplumda birlik ve beraberliği pekiştiren, kalfalıktan ustalığa geçerken bunu belirli ritüellerle onurlandıran bir anlayışı benimsemektedir. Bu açıdan bakıldığında ahilik, toplumsal düzen ve uyumu sağlamayı amaç edinmektedir. Zaten ahiliğin çıkış noktasında sosyo-kültürel ve ekonomik hayata katkı sunma, birey ile toplumu ayırtmaktan ziyade bir bütün olarak görüp kucaklayan bir misyonu ön plana alma ve böylece toplumsal kimliğin de güçlenmesine zemin hazırlama anlayışı hakimdir. Bu anlamda ahiliğin sadece ticari bir mesele olmanın ötesinde farklı boyutlarının olduğu sanat, meslek, güzel ahlak, toplumsal değerleri benimseme ve sürdürme gibi çok yönlü bir kültürel doku olduğunu anlamak gerekir.

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

2.1. Araştırmanın Konusu

Toplumsal sosyal, ekonomik, kültürel ve mesleki ahlakını düzenleyen, mesleki zeminde ve ticari ilişkilerde dayanışma ve yardımlaşmayı temel alan ahilik geleneğinin kentleşme, sanayileşme, teknoloji ve dijital dönüşüm,

rekabet gibi sosyolojik meselelerden ne kadar etkilendiğinin ortaya konması bu çalışmanın çıkış noktası olarak değerlendirilebilir. Geçmişten günümüze üretim ve tüketim ilişkilerinin değişen yüzü, teknolojik gelişmelerin bazı meslek dallarının kaybolmasına ve mesleğin inceliklerini bilen ustaların sahadan çekilmesine sebep olması gibi meseleleri ahilik geleneği üzerinden çözümlemek köklü bir değerler sisteminin de anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu çerçevede çalışma, geleneksel dokunun metropol kentlere göre nispeten daha fazla korunduğu Denizli ilinde gerçekleştirilmiştir. Buradan yola çıkarak Denizli Kaleiçi Demirciler çarşısında ahilik geleneğinin günümüz koşullarına ne kadar dayanabildiğini, sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin esnafın çalışma biçimleri ve değerlerine nasıl yansıdığı nitel araştırma deseni ile anlaşılmaya çalışılmıştır.

Ahilik geleneğinin ve teşkilatlanmasının tarihsel varoluşuna ilişkin çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. İlgili çalışmalar incelendiğinde büyük bir kısmının alan yazına ve tarihi kaynaklara dayandırılmış biçimlerde yapılan kuramsal, derleme ve çeviri çalışmaları özelliği taşıdıkları göze çarpmıştır (Ceylan, 2012; Çağatay, 2002; Ekinci, 2012; Güzel, 2005; Kızıler, 2015; Köksal, 2006; Yeşil, 2017). Değişen ve dönüşen sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar neticesinde ahilik teşkilatı değerlerinin günümüz esnafına ve ticarete olan yansımalarının ele alındığı uygulamalı araştırmalara literatürde yeterince rastlanmamaktadır. Bu bağlamda ele aldığımız bu çalışma sadece bir geleneğin betimsel olarak analizinden çok toplumsal gelişmenin dinamiklerinden biri olan ekonomi, sosyal ve kültürel yapının önündeki çıkmazları anlamak açısından önemlidir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ahilik teşkilatının toplumsal yaşamın gelişim ve düzenlenmesinde olduğu kadar kültürel hayatın gelişiminde de önemli katkıları vardır. Ahilik'te insanın toplumsal yaşam içinde yetişirken bütün yönleri ile eğitilip yetiştirilmesinin önemi vurgulanmış, sağlıklı toplumların yetişmiş insan gücü ile ayakta kalabileceği görüşü hâkim olmuştur. O yüzden çırakların eğitilmesi ve çıraklıktan ustalığa geçiş yolculuğunda yalnızca mesleki bilgilerin verilmesi ile yetinilmemiş, dini, ahlaki, toplumsal değerler de bireye aktarılmıştır. Bu yönüyle ahilik bir toplumsal kontrol sistemi olarak da hizmet vermiştir. Sosyolojik açıdan baktığımızda toplumun çıkarlarının ön planda olduğu, toplumsal düzen ve uyumun herkesin birbirinin haklarını gözetmesi ile sağlandığı, bunun da ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamda ahlaklı olmakla inşa edilebileceği anlayışı etrafında şekillendiğini düşündüğümüzde ahilik geleneğinin önemi daha fazla karşımıza çıkmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak çalışma, bir anlamda ahilik geleneği üzerinden toplumsal yaşamın düzenlenmesinde önemli bir yere sahip olan toplumsal kontrolün nasıl sağlanacağına ilişkin veriler ortaya koyarken tarihsel zeminde kaybolan bir geleneğin de izini sürmeyi amaçlamıştır. Ayrıca, ahilik, bir lonca teşkilatı gibi esnaf ve sanatkarların mesleklerini icra ederken geçtikleri eğitim sürecini içeren bir kurum olması sebebiyle esnaflık mesleğinin geçmişten günümüze nasıl bir değişim geçirdiğini bunu deneyimleyen esnafın ifadelerinden ortaya koymak çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Bu çerçeveden yola çıkarak çalışma, teorik alt yapı ve saha çalışması şeklinde iki saç ayağı üzerine kurulmuştur. Çalışmanın birinci ayağında, ahiliğin kavramsal çerçevesi, ahilik teşkilatının oluşumu, ilke ve değerleri, Denizli'de ahiliğin ortaya çıkışı ve teşkilatlanması hususunda tarihsel arka planı teorik olarak ele alınmıştır. Araştırmanın diğer ayağını oluşturan saha çalışmasında ise Denizli Kaleiçi Demirciler esnafı ile yapılan derinlemesine görüşmelerden yola çıkarak bulgular sosyolojik perspektiften yorumlanmıştır.

Bu çalışma, ahilik ile ilgili saha çalışmalarının kısıtlı olduğu bir noktada yerel çalışma olması ve ahilik geleneğinin izlerini taşıyan Denizli Kaleiçi'ndeki esnaflarla doğrudan görüşmelere dayanması açısından önemlidir. Bununla birlikte toplumsal sınıf analizi, üretim-tüketim ilişkilerinin günümüzdeki yansımaları, teknolojik gelişmelerin bazı mesleklerin kaybolmasına ve mesleğin inceliklerini bilen ustaların sahadan çekilmesine sebep olan faktörleri anlamamız açısından da bu çalışmanın kıymetli olduğunu düşünmekteyiz. Bu çalışma, umut ediyoruz ki literatürde eksik olan bir boşluğu dolduracaktır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma deseninden yola çıkan bu çalışmada fenomenolojik yaklaşımla esnafın yaşadıkları deneyimleri ve süreci anlamlandırma biçimleri onların ifadeleriyle ortaya konmuştur. Bunun için görüşme formları hazırlanarak görüşmeler araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, ahiliğin ilk yayıldığı ve teşkilatlandığı yerlerden birisi olan Denizli'nin Kaleiçi Demirciler Çarşısı esnaflarınca ahilik geleneklerinin benimsenme ve yaşatılma düzeylerinin sosyolojik bir ilgi çerçevesinde incelenmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu kapsamda çalışmaya Denizli'nin Kaleiçi Demirciler Çarşısı'nda ticaretle uğraşan esnaflar dahil edilmiştir. Böylelikle bu çalışmada, gelişen ve dönüşen ticaretin, sanayileşmenin, kültürel ve sosyal değişimin ahilik geleneğini ne yönde etkilediği ve günümüzde bu geleneğe ilişkin hangi unsurların devam edip hangilerinin kaybolmaya yüz tuttuğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmada, Denizli Kaleiçi Demirciler çarşısındaki esnafın ahilik geleneği hakkındaki bilgi düzeyi, geleneği benimseme düzeyi ve uygulama biçimleri üzerine nitel araştırma deseninden yola çıkarak derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Günümüz Denizli Kaleiçi Demirciler Çarşısı esnafının ahilik gelenek ve değerlerini ticaret anlayışlarında yaşatmaya dair pratikleri, bu hususta yaşamış oldukları zorluklar, değişen-dönüşen ortamındaki deneyimleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Tesadüfi örneklem tekniği ile Denizli Kaleiçi Demirciler Çarşısında çalışan 20 esnaf ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde katılımcıların ahilik geleneği hakkındaki bilgi düzeyleri, ahilik geleneğini nasıl algıladıkları, ticari alanda yaşadıkları tecrübelerin ahilik geleneğine denk gelen ya da ayrılan yanlarının neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmecilerin izni alınarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Araştırmanın temel soru cümleleri şu ana noktalar üzerinde şekillenmiştir:

1. Esnafın gözünden ahilik geleneği nasıl tanımlanmaktadır?
2. Esnafın mesleki tecrübelerinde ahilik geleneğinin etkileri nelerdir?
3. Günümüzde esnaf arası ticari ilişkilerde ahilik geleneğine ilişkin ilke ve değerlerin uygulanma biçimleri nasıldır?
4. Ahilik teşkilatının ilkeleri günümüzde hangi açılardan değişime uğramıştır?
5. Kentleşme, sanayileşme ve dijitalleşme süreçlerinin ahilik öğretileri üzerindeki etkileri nelerdir?

2.3.1. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Teknikleri

Çalışmanın sahasını Denizli'nin Kaleiçi Demirciler Çarşısı oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde ilk olarak Kaleiçi Demirciler Çarşısı bünyesinde çalışan esnaflardan birkaçı ile pilot çalışma yapılmış olup araştırmanın görüşme soruları pilot çalışma kapsamında yeniden revize edilmiştir. Araştırma kapsamında görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere tesadüfi örneklem metodu ile ulaşılmıştır. İlk olarak katılımcılara araştırmanın konusu ve amacından bahsedilerek katılımcılar ile yapılan görüşmeleri kaydedebilmek için izinleri alınmıştır.

Çalışmada katılımcıların kişisel bilgilerini korumak amacıyla her bir katılımcıya kod verilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma deseninden yola çıkarak fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir fenomen veya kavramla ilgili yaşantılarından hareketle ortak anlamların ortaya çıkarılmasını amaçlayan bir araştırma biçimidir. Fenomenolojik yaklaşımın temel hedefi, söz konusu olguyu derinlemesine deneyimlemiş bireylerin yaşantılarından yola çıkarak bu deneyimlerin özünü kavramaktır. (Cresswell, 2018: 77). Fenomenolojik yaklaşımın temel amacı, günlük yaşamda karşılaşılan olaylar, deneyimler, algılar veya durumlar gibi aşına olunan ancak derinlemesine anlamı tam olarak bilinmeyen farklı olguları araştırmak ve bu olguların özüne ilişkin kapsamlı bir anlayış geliştirmektir (Yıldırım & Şimşek, 2016: 69). Fenomenolojik araştırmalarda veri toplama sürecinde, derinlemesine ve çoklu mülakatların yanı sıra gözlem, günlük, şiir, müzik ve diğer sanat formlarından da etkin bir şekilde yararlanılmaktadır. Fenomenolojik araştırmalar, olguyu bütüncül bir şekilde deneyimlemiş 5 ila 25 birey arasında değişen bir katılımcı grubu ile gerçekleştirilmektedir. Creswell, çalışma grubunun büyüklüğü konusunda 10 kişiyi aşmayan bir sayı önerirken (Yıldırım & Şimşek, 2016: 71), literatür taramalarında bu konuda kesin bir standart olmadığını dikkat çekmektedir. Neuman'ın da ifade ettiği gibi, nitel araştırma yöntemlerinde temel amaç, ele alınan konuyu derinleştirecek ve açıklığa kavuşturacak spesifik olaylar, örnekler ve eylemler üzerinde yoğunlaşmaktır. Bu bağlamda, nicel verilere kıyasla nitel verilerin önemi vurgulanmaktadır. Fenomenolojik araştırmaların temel hedefi ise, olguyu deneyimlemiş yeterli sayıda katılımcıya ulaşarak, bu deneyimlerin özüne ilişkin derinlemesine bir anlayış geliştirmektir (Neuman, 2017: 319-320; Yalçın, 2022: 217).

Araştırmanın başlangıç etabında katılımcılara çalışmanın amacı hakkında bilgi verilerek görüşmelerin kayıt altına alınabilmesi için izin istenmiştir. Araştırma gönüllü katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde görüşme ve gözlem notları tutulmuştur. Araştırmanın veri analiz sürecinde işlenen veriler ve saha notlarından yola çıkarak belirli temalar oluşturulmuştur. Bu temalar, araştırmanın sorunsallarından hareketle Denizli Kaleiçi Demirciler çarşısı esnafının ahilik gelenekleri ve günümüzdeki ticaretleri ile ilgili en sık karşılaştıkları konu ve sorunlar çerçevesinde şekillenmiştir. Görüşmeler sonunda elde edilen veriler, nitel veri analizi yöntemlerinden biri olan betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Katılımcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde elde edilen ses kayıtları deşifre edilmiş ve araştırmacının sahadaki gözlem notları da bulguların değerlendirilmesinde önemli bir veri tabanı olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede veriler; Denizli Kaleiçi demirciler çarşısı esnafının gözünden ahilik geleneği ve değişen yönleriyle ticaret anlayışları, Denizli Kaleiçi demirciler çarşısı esnafının ahilik ilke ve değerlerinin günümüz esnaflarına yansımalarına ilişkin görüşleri ve Denizli Kaleiçi demirciler çarşısı esnafının günümüzde yaşadıkları ticari problemler şeklinde üç başlık altında sınıflandırılmıştır.

2.3.2. Etik Onam

Bu çalışma katılımcılar ile yapılan derinlemesine görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yapılabilmesi için Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan Toplantı (Tarih: 18.12.2023, Karar No: 24-11, Sayı: 68282350\2023\24) Etik Kurul onayı alınmıştır.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1 Ahilik ve Fütüvvet Kavramlarının Etimolojisi

Fütüvvet kelimesi kökü itibarıyla tekil olarak, “feta” dan gelir. Feta; delikanlı, yiğit, eli açık, gözü pek ve çoğul olarak ise “fityan” şeklinde geçmektedir. Fütüvvet kelimesinin esas anlamı “gençlik, erginlik çağı, delikanlılık” ve aynı zamanda, “gençliğin parlak dönemi, delikanlıca tavır” anlamlarında kullanılmaktadır. Türkler feta özelliklerini benimsemiş kişileri ifade etmek için başlarda “akı” terimini daha sonra ise Farsçadaki “civanmerd” terimini, anlamını değiştirmeyecek şekilde “cömerd”e çevirerek kullanmışlardır (Taş, 2011: 15). Fütüvvet kelimesinin anlamı ise, nefesine hâkim olmak, elini ve gönlünü cömert tutmak, başkalarına rahatsızlık vermemek, şikâyet ve sızlanmayı bırakmak, haramdan kaçınmak şeklinde tanımlanmıştır (Ceylan, 2012: 13). Fütüvvet kelimesinin Kur'an'da da çeşitli kullanımları ile birlikte on yerde geçtiği bilinmektedir (Kocatürk, 1984: 29) . Fütüvvet kavramı, özellikle Orta çağ İslam dünyasında ahlaki ve sosyal bir ideal olarak kendine önemli bir zemin bulmuştur.

Ahilik kavramı ise sözlük, terim ve örgüt olarak çok boyutlu anlamlara sahiptir. 14. yüzyılda yaşamış ünlü gezgin İbn Battuta'nın da belirttiği üzere; ahi kelimesinin kökü Arapçadır. Arapçadan Türkçeye geçen ahi kelimesi erkek kardeş anlamına gelen “ah” kelimesinin sonuna birinci tekil şahıslar için kullanılan ve sahiplik ifade eden “ye” zamirinin eklenmesiyle oluşmuştur. Ahi kelimesi de bu kullanımıyla birlikte “kardeşim” anlamına gelmiştir (Kadri, 1927: 202). Ahi kelimesinin Türkçe anlamı hakkında bilgi veren en temel kaynak ise Divan-ı Lügat-it-Türk'tür. Bu kaynağa göre ahinin “cömert” ve “eli açık” anlamına gelen “akı” kelimesinden türettiği belirtilir (Kaya, 2013: 41-69). Ahiliğin bir terim olarak kullanımı zaman içinde esnaf ve sanatkarlar birliğini ifade etmeye başlamıştır. Ahiliğin bir örgüt olarak varlığı ise 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. Anadolu'nun hemen her şehrinde, kasabasında ve köylerindeki esnaf ve sanatkarlar için oldukça önemli bir teşkilat olmuş ve burada pek çok insan yetiştirilmiştir. Topluma iyi ahlaklı ve dürüst kimseler kazandırma misyonunun yanı sıra ticari hayatın denetimi ve işleyişi noktasında da aktif rol oynamıştır.

Bazı önemli Fütüvvetnamelerde Ahilerin pek çok özelliklerine atıf yapılır. Örneğin, bir ahi, her şeyden önce iyi huyludur, iyi huylu olmalıdır. Nefsiyle mücadele edebilmeli, Allah'ın emirlerine uymalı, herkese iyilikte bulunmalı, cömert, misafirperver olmalıdır. İnsanlar arasında ayırım gözetmeksizin herkese aynı oranda sevgi ve saygı göstermeli, nefesine yenilmeden çalışmalı ve ihtiyacı olanların ihtiyaçlarını gidermelidir (Sevinç, 1978: 64).

4. AHİLİK TEŞKİLATININ TARİHSEL SÜRECİ, İLKE VE DEĞERLERİ

Köklerinde fütüvvet anlayışının etkisi olan ahilik geleneği ve teşkilatlanmasının 13. yüzyılda Türklerin Orta Asya'dan göç etmeleri nedeniyle ortaya çıktığı bilinmektedir. Moğol baskıları nedeniyle Anadolu'ya doğru göç eden Türkler'in başında esnaf ve zanaatkarlar gelmiştir. Çevrelerindeki politik tehditler ve baskılar neticesinde birlik olmayı ve örgütlenmeyi kaçınılmaz olarak gören esnaf ve zanaatkarlar Ahilik Teşkilatını kurmuştur. Meslek erbapları, düşünürler, ileri gelenler zamanla bu teşkilata katılmış teşkilatın kapsadığı alan ve etkileri genişlemiştir. Atölyeler, tezgahlar ve ahi zaviyeleri¹ kurulmuştur. Yardımlaşma ve dayanışmanın temel ilke olarak kabul gördüğü bu zaviyelerde teşkilata katılanlara çeşitli mesleklerin ustaları tarafından o mesleklerle dair bilgiler, özellikler, önemli noktalar ve iş ahlakı öğretilmiştir. Ustalar tarafından öğretilen bu bilgiler ise pratik olarak ticari yaşamda işlerlik kazanmıştır. Ahilik Teşkilatı bünyesinde yalnızca mesleki ve üretime dayalı bilgiler değil aynı zamanda İslam ilimi, musiki, resim gibi günlük yaşamı düzenleyen alanlarda da eğitimler verilmiştir (Duman, 2002: 63). Bu nedenledir ki ahilik teşkilatına yalnızca ekonomik gözle bakmak yerine sosyo-ekonomik ve kültürel bir müesseseleşme olarak bakmak çok daha isabetlidir.

Anadolu'da ilk kez kurulmaya başlayan ahi teşkilatı; kent, kasaba ve en ücra köylere kadar bile yaygınlaşmıştır. Etki alanı ve zaman dilimi düşünüldüğünde hem Selçuklular hem de Osmanlı Devleti döneminde varlığını sürdürmüştür (Ayış, 2019: 111). Ahilik Teşkilatının çok uzun yıllar boyunca varlığını devam ettirmesinde ve kurumsallaşmasında rol oynayan en önemli şahsiyet ise Ahi Evran olmuştur.

Geleneği yaymak isteyen ve müesseseleştiren Abbasi Halifesi Nâsır Lidînillâh (1158-1225); Gıyâseddin Keyhüsrev'le, I. İzzettin Keykâvus'la ve I. Alâeddin Keykubat'la irtibat kurmuş ve böylece Selçuklular İslam dininin temel kural ve kaidelerini fütüvvet ilkeleriyle birleştirmişlerdir. Çok kısa bir zaman içinde Anadolu'nun muhtelif yerlerinde esnaf kesimi arasında hızla yayılmıştır. Böylece Anadolu'daki ahi teşkilatı; Anadolu Selçuklularının

¹ Osmanlı'nın erken döneminde zaviyelerin göçmenlerin fethedilen topraklarda ve sınır boylarında yerleşmelerinde rolleri büyüktür. Zaviyeler vakıf olarak kendilerini kabul ettirdiklerinden vergiden muaf olmuşlar ve bu sebeple yeni göçmenlerin akın ettikleri merkezler haline gelerek Türk köylerinin çekirdeğini oluşturmuşlardır (Caroline, 2014: 8 ; İnalçık, 2013: 155). Özellikle XIV. yüzyılda Batı Anadolu ve Balkanlarda köyler bu şekilde kurulmuşlardır. Bu zaviyeleri kuran şeyhler farklı tarikatlardan olsa da fütüvvet kurallarına göre Ahi olarak nitelenen kardeş birlikleri halinde örgütlenmişlerdir (İnalçık, 2013: 155-156; Wittek, 2013: 60). Zaviyeler kuruluş devrinde gelip geçenlere hizmet ettiği gibi yeni gelen göçmenler ve hatta gaziler için de bir sığınak görevi ifa etmişlerdir. Ancak zamanla bu hususiyetlerini kaybetmişler ve devletin merkezileşmesi ile çoğu kaldırılmıştır. Özellikle Fatih Devri'nde yol güzergâhında olmayan ve yolculara hizmet etmeyen zaviyeler ile gelirlerini hayır işlerine sarf etmeyenler kapatılarak toprakları tımarlı sipahilere verilmiştir (İnalçık, 2013: 156).

egemenliği döneminde oldukça hızlı genişleyerek hem siyasi hem de kültürel ilişkileri de pekiştirmiştir. Ahi Evran gibi önemli şahsiyetlerin Fütüvvet teşkilatının Anadolu'da yayılmasındaki rolü oldukça büyüktür (Gunduz vd., 2012: 39). Anadolu topraklarında teşkilatın kurucusu Ahi Evran ismi ile bilinen İranlı mutasavvıf Şeyh Nasirüddin Mahmud'dur. Anadolu'ya göç eden Ahi Evran, ilk önce Kayseri'ye yerleşmiştir. Daha sonra Kayseri'de bir debbağlık atölyesi kurarak pek çok Anadolu şehrinde, köyünde ahiliğin yayılmasına ve teşekkülüne katkıda bulunmuştur (Erken, 1998: 97). Konya'dan sonra Kırşehir, Denizli illerinde de teşkilatın yayılması ve örgütlenmesine katkı sağlamıştır.

Ahiliğin hem bir kurum olarak hem de insan yetiştirmedeki temel kaideleri, teşkilatta önemli bir yer tutar. Çünkü ahiliğin en temel işlevlerinden biri insan yetiştirmektir. Ahlaklı, terbiyeli, geleneğe bağlı, geleneğin devamını sağlayan töreyi ve işleyişi devam ettirmek ahilerin görevidir. Bu kurallar ahi şecerenamerleri ve ahi fütüvvetnamelerinde yer alır (Bayram, 2003: 100). Bunlar aslında ahiliğin teorik ve pratik kurallar setini kuşaktan kuşağa aktaran temel metinlerdir (Hacıgökmen, 2007: 293-294). Hatta fütüvvetnameler şu şekilde anılmaktadır: "Esnaf ve zanaatkarların başvuru kitabı" (Koçu, 2003: 13), "diğer bir ifadeyle ahilerin anayasasıdır (Şapolyo, 1964: 215). Fütüvvetnameler'de belirtilen kurallar, teşkilata mensup esnaf ve zanaatkarları eğitmek, buradan hareketle de toplumsal iyileştirme ve düzenlemeleri içermesi bakımından önemlidir. Fütüvvetnamelerde bulunan bilgilere göre, ahilik teşkilâtının mensupları; cömert, doğru kişi, bencil olmayan, vefakâr kişiler olmalıdır. Bu metinlerde bir kişide bulunması gereken bilgiler yer aldığı gibi meslekten nasıl atılabileceği de yer almaktadır. Örneğin, bir ahi yalan söylemişse, gıybet etmişse, başkası hakkında kötü ve çirkin bir davranışta bulunmuşsa, herhangi bir konuda hileye başvurmuşsa, içki içmek ya da başka herhangi bir toplumu huzursuz edecek davranışlarda bulunmuşsa, kişinin icra ettiği mesleğinden men edilmesi uygun görülürdü (Çağatay, 1990: 73).

Tüm bu özelliklere ek olarak belki de fütüvvetnamelerin en temel ilkeleri arasında yer alan şed bağlama¹ geleneği önemli bir süreci içinde barındırmaktadır. Ayrıca her isteyen ahi olamaz ve meslek gruplarına giremezdi. Örneğin, "Kâfirler, münafıklar, iftira edenler, gıybet edenler, fal bakanlar, müneccimler, şarap içenler, dellâklar², dellâllar³, çulhalar⁴, kasaplar, cerrahlar, avcılar, madrabazlar⁵ ve ameldarlar" (Çağatay, 1997: 485-500; Gölpınarlı, 2011) . Fütüvvetnamelerde belirtilen bilgilere göre ahilerin açık ve kapalı olması gereken birtakım özellikleri mevcut olmalıdır. Açık olması gerekenler gönlü, kapısı ve eli olarak belirlenmiştir. Kapalı olması gerekenler ise gözü, dili ve şalvarıdır.

Ahilik eğitiminde yukarıda da belirtildiği üzere, temel ahlaki değerler vardır. Ancak bu öğretilerin bilinmesi yeterli değil, asıl yapılması gereken bu öğreti ve değerlerin kişinin davranışlarında gösterebilmesi, hayatına uygulayabilmesidir. Bu sebeple, ahilik teşkilâtının üç temel eğitimi söz konusudur: Ahlak, ilim ve çalışmaktır. "Ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalış" öğretisini ahiler kendileri için temel düstur edinmişlerdir. Bu dünyada yaşamak için bilgili ve sanata vakıf olmak, ahlâklı, insanlara yardım eden ve sosyal dayanışmayı toplumda uygulayabilen ahi. Tüm bunların yanında elbette İslâm'a uygun, topluma örnek bir şahsiyetin özelliklerini kendi bedeninde ve zihninde yaşayan kişidir ahi (Şahin, 2007: 176). Kapitalizmin aşırı kazanımcı, kazanmak için her yol mübahtır anlayışına karşı ahilik geleneği, yalnızca bireysel kazanç hedefli değil bireysel kazançlar vasıtasıyla toplumsal uzlaşmayı, düzeni sağlamayı hedeflemiştir. Teşkilat üyesi ahiler, temelde kendi düşünce tarzlarını, yaşam biçimlerini ve ahlaklarını kontrol ederek toplumsal düzen ve huzurun sağlanmasına katkıda bulunmuşlardır (Soysal & Tan, 2013: 9). Ayrıca göçebelikten yerleşik hayata geçiş dönemlerinde birbirleriyle çatışan grupları uzlaştırmak, bir başka deyişle gruplar arasındaki gerginlikleri sonlandırmak, gücünü kaybeden göçebe boy ve aşiretlerin yerleşik hayata geçişlerinde koruyucu değerler tesis etmek, toplumun huzurunu, güvenliğini ve istikrarını sağlamak ahiliğin ve ahilerin en önemli görevleri olmuştur (Öztürk, 2015: 1). Sosyolojinin kurucularından Durkheim'a göre, ahlak ve kuralları önce bireyleri, sonra da bireyler aracılığıyla toplumu ahlaki krizden kurtaracak temel işleve sahiptir. Dolayısıyla bu krizi aşmak aynı zamanda iktisadi yaşamı da düzene sokmak anlamına gelir.

Ahilik Teşkilatının tarihselliğini, işlevlerini ve görevlerini düşündüğümüzde, hiç şüphesiz ki, bugünkü sosyal devlet anlayışıyla çok benzerlik gösterir. Özellikle Sosyal Güvenlik Kurumu, Esnaf ve Sanatkarlar Odası, sendikalar,

¹ Ahilikte "şed bağlamak", bir çırak veya kalfa adayının ustasından veya esnaf ahisinden mesleğin sırlarını, bilgi ve becerilerini öğrenerek ustalık seviyesine erişmesi anlamına gelir. Bu bir nevi çıraklık veya kalfalık döneminin tamamlanması ve ustalık yolunda bir adım atılması olarak değerlendirilebilir. Genellikle belirli ritüellerle ve törenlerle gerçekleşir. Bu süreçte çırak veya kalfa adayı, ustasından mesleğin inceliklerini öğrenir, ustalık için gerekli bilgi ve deneyimi kazanır. Usta da bu süreçte adayın yeteneklerini ve bilgisini değerlendirir. Şed bağlama töreni, çırak veya kalfa adayının ustalık belgesi olarak resmi olarak ustalık seviyesine ulaştığını simgeler. Bu gelenek, hem mesleki bilgi ve becerilerin aktarılmasını sağlar hem de meslek içindeki hiyerarşiyi ve saygıyı pekiştirir. Ahilik geleneğinde şed bağlama, mesleğin devamlılığını ve kalitesini sağlayan önemli bir adımdır.

² Hamamda kese yapan kimse, tellak (Çağdaş Sözlük- Osmanlıca sözlükler, t.y.).

³ Komisyoncular (Çağdaş Sözlük- Osmanlıca sözlükler, t.y.).

⁴ Dokumacılar (Çağdaş Sözlük- Osmanlıca sözlükler, t.y.).

⁵ Hile yapanlar (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, t.y.).

kooperatifler, belediyeler bugün bu misyonları üstlenmişlerdir. Böylece bu kurumlar bir bakıma ahilik anlayışının devamını da sağlamıştır. Ayrıca bu kurumların varlığı ve işlevleri ticaret ve sanayi odalarının, eğitim kurumlarının temel özelliklerini teşkil etmektedir. Fakat günümüzde mevcut olan kooperatifler, esnaf ve sanatkâr odaları, sendikalar ve sosyal güvenlik kuruluşları Ahilik teşkilatının sahip olduğu dini ve ahlaki kuralları yerine getirme noktasında eksik kalmaktadır. Ekonomik alanda rekabet, kapitalizmin temel ilkelerinin piyasayı kuşattığı bir sistemin ön planda olması, iş bölümü ve uzmanlaşmanın değişen dinamikleri, sosyal ve kültürel yozlaşma ahilik geleneğinin bugün yok olmaya yüz tutmasına sebep olmuştur. Ahilik teşkilatının sağlamış olduğu genel ticaret ahlaki anlayışı, modern dönemde yerini bireysel ticaret ahlakına bırakmıştır. Ticaretin işleyişini ve esnafı denetlemeyi, gerektiğinde cezalandırmayı da içinde barındıran ahilik kaidelerinin yok olmaya yüz tuttuğu günümüz esnaf odaları, ahilik haftalarında işini iyi yapan esnafları ödüllendirir fakat geçmişte olduğu gibi işini iyi yapmayan esnafı diğer esnaflar arasında deşifre etmez. Ahiliğin sahip olduğu denetim sisteminin, düzenin sağlanması açısından son derece önemli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ahilik Teşkilatında ustalığa geçiş törenleri de kapsamlı ve aşamalı bir olaydır. Yüksel bunu şu şekilde aktarıyor: “Ustalığa geçiş merasiminde ahi baba ustaya çeşitli öğütlerde bulunurdu: “Harama yönelme, dürüst, sabırlı, dirayetli ol, yalandan uzak dur, büyüklerine saygılı ol, kimseyi aldatma, yetinmeyi bil, dünya malına aldanma, tartıda hile yapma, affedici, yumuşak sözlü ve yardım eden ol.” (Şimşek, 2002: 43) Çıraklık dönemi boyunca çırak ustasına itaat etmek, usta da mesleğin incelikleri ile ticaret bilgilerini çırağa öğretmek mecburiyetindedir. Çıraklık dönemini başarı ile tamamlayan ve kalfalığa terfi etme zamanı gelen çırak da kendisine yol atası ve yol kardeşi seçmekle yükümlüdür. Kalfalığa aday olan çırak, ustasından mesleğin inceliklerini yeterli ölçüde öğrendiği ve ahlaki eğitimini de tamamladığına dair onay alır ve bu da teşkilata bildirilir (Tezcan, 1991: 29). Yol kardeşi ve yol atası ile nakib⁶in öncülüğünde şeyhin makamına çıkılır, öğütler ve nasihatler alındıktan sonra çırak kalfalığa yükselir (Köksal, 2006: 76). Ustasının dükkânda olmadığı durumlarda kalfa ustasının yerine vekâlet edebilmektedir. Kalfalık dönemi, her meslek erbabı için üç yıl olarak belirlenmiştir. Üç yıl boyunca çeşitli eğitimler alan kalfa, ustalığa geçmek için günümüzün sınavlarına benzer biçimde bir törene tâbi tutulur (Kılınç, 2012: 63-73). Tören esnasında ustalığa aday kalfa, eğitimini tamamladığı mesleğine ait ürünlerini toplantı ortamında bulunan şeyh ve ustalara sunmaktadır. Meslekte yükselme törenleri tekkelerde, esnaf odasında, mescit, cami gibi kapalı yerlerde yapılır, (Debbağoglu, 1974: 44) ustalar dâire şeklinde oturur ve herkes nereye oturacağını önceden bilirdi. Bu asayişten esnaflarca seçilen nakib sorumludur. Ustalığa aday kalfa sağ tarafında kâhya, sol tarafında usta ile merasim alanına girer. Merasim salonundaki ustalara selam verirler ve ustalar da selâmı topluca alırlar. Nakib, ustalığa aday kalfayı, üç yıllık mesleki eğitimi boyunca hakkında şikayet duyulmadığı, ustasının verdiği görevleri hakkıyla tamamladığı, ahlâklı çırak yetiştirdiği, hem diğer esnaflar hem de müşteriler ile dürüst ilişkiler kurduğu ve artık kendi dükkanını işletecek seviyeye geldiği sözleriyle salondakilere tanıtır (Tezcan, 1991: 89). Kalfanın, ustasının yanında ilgili şartları yerine getirdiğini ve iznini aldığı ustasının kendisini onayladığını dile getirir (Muhetaer, 2017: 34-35). Ustası da kalfasının yetenekli ve iyi ahlâklı olduğunu salondakilere anlatır. Ustalar tarafından yaptığı ürünler ve sanatı takdir edilen kalfaya, şeyh tarafından dualar okunarak şed kuşatılır ve ustalığa yükseltilir.

“Şed Kuşatma” olarak adlandırılan bu merasimde, ustalığa yükselen eski kalfa merasim salonundaki diğer usta ve esnafların ellerini öper, dualarını alır ve merasim ustalığının kabul edilmesi ile sonuçlanır (Ekinci, 1989: 34, 41-42). Sanatında tüm aşamaları tamamlayan ve ustaların huzurunda şed kuşanıp onay alan usta, kendi dükkanını açabilir, esnaf ve sanatkârlar arasına girebilir (Akdağ & Kurtuluş, 2016: 174).

Ahilik teşkilatında ihtiyaç halinde, işyerleri, esnaf sayısı ve malzemeler sınırlandırılır, yine ihtiyaç halinde üretime müdahale edilerek üretim hızlandırılır. Şehirlerde farklılaşan zanaatkar ve esnaf gruplarına ait çarşı ve pazarlar bulunurken kasaba ve köylerde ise daha küçük modelleri yer alır. Osmanlı döneminde çarşı ve pazarlarda düzeni ve asayişi sağlamak amacıyla yapılan uygulamalar görülür. Örneğin; kalfalıktan ustalığa yükselmeden kimse dükkan açamaz, üretim ve satış yapamaz. Düzeni sağlamak için belirli kurallara sahip olan çarşılarda dükkanlar besmele ile açılır, herkesçe bilinen, önceden belirlenen saatte de kapanır. Çarşı ve pazarlarda satılmak için dışardan gelen malların dağıtımını bu amaçla görevlendirilmiş kişiler yapar, malların satışından da vergi alınır. Çarşıda asayiş, esnafın belirlediği bekçiler sağlar. Çarşı ve pazarlardaki fiyatlar da her şeyde olduğu gibi önceden belirlenmiş kurallarla dengede tutulur. Osmanlı döneminde fiyat dengesine narh adı verilir. Kadı tarafından belirlenen fiyatlar ancak kadı tarafından değiştirilebilir (Cahen, 1984: 40) .

“Orta sandıkları” ahilik teşkilatında önemli bir yer tutan diğer uygulamalardandır. Tüm ahi birliklerinde bulunan orta sandıkları ahilerin ihtiyaçlarını karşılayan bir “fon” özelliği taşır. “Esnaf vakfı”, “esnaf kesesi” veya “esnaf sandığı” gibi çeşitli adlandırmalar ile de bilinir. Orta sandıklarının denetlenmesi kethüda, yiğitbaşı ve

⁶ Sözlükte “hayırlı, seçkin kişi; bir topluluğun başkanı, vekili, kefil, emini” anlamlarına gelen nakib kelimesi (çoğulu nükabâ) terim olarak siyasi, içtimai, askerî, dinî alanlarda hükümdar veya şeyhlerin maiyetinde görevli üst düzey sorumlularını ifade eder (Gülgün Uyar, “Nakib”, İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 32/2006, ss. 321-322).

ihtiyarlar tarafından gerçekleştirilir. Bu sandıkların gelirleri ise esnafların bağışlarından oluşur. Bu anlamda orta sandıkları, esnaflar arasındaki yardımlaşma ve dayanışmanın en önemli göstergesidir. Bu uygulamada bireysel kazanç fikri mümkün değildir. Orta sandıklarının gelirleriyle ham madde alımı, yeni tezgâhlar kurulması ve yoksullara yardım edilmesi gibi harcamalar yapılır. Ahilik anlayışında esnaflığın gerektirdiği en önemli özellik yardımlaşmaktır ve orta sandıkları sayesinde de esnaflar borca girmekten yardımlaşma ilkeleri sayesinde korunmuş olur (Bosnalı, 2004: 39-46).

Ahilik teşkilâtı üyeleri tarafından teşkilatın kurallarına göre elde edilen ham madde, aracı gerekmezsin adil ve eşit bir şekilde dağıtılır. Dağıtımın böylesine düzenli olması sayesinde herkes hakkına razı olur, kimse kimsenin malına, kazancına kıskançlık yapamaz (Demir, 2003: 45). Bu ölçütün aksini yapmak imkansızdır (Güllülü, 1986: 84). Esnaflar kalite standartlarına uygun, hilesiz mal üretmek ile yükümlüdürler. Üretilen mallarda esnafın beceri ve sanatını gösteren izlere rastlanır. Örneğin, üretilen mallar daima kimin yaptığı ve nerede yapıldığını belli eden bazı göstergelere sahipti. Üretilmiş bir ürünün üzerine; işi yapan usta, zanaatkâr ya da sanatkârın adı veya varsa damgası basılırdı. Aynı zamanda eğer kişinin bağlı olduğu bir iş yeri varsa bu da belirtilebilirdi. Ahi teşkilâtının ve esnafların dini ahlak ve anlayışlarının güçlü olduğu dönemlerde, yolsuzluk, sahtekârlık gibi davranışlara çok az rastlanırdı. Görevli kimseler, esnaf denetimleri esnasında sahtekârlık yapan, hileli mal üreten ve kaliteyi düşüren, çırak ve kalfalara sanatının inceliklerini öğretmeyen, ücretlerini vaktinde ödemeyenleri cezalandırmakla yetkiliydi (Yaman, 1974: 39-40). Şecerenamelerde yer aldığı üzere esnaf ve sanatkârların sorunları, arabulucu olarak nitelenen ahi baba, kethüda, yiğitbaşı ve sadrazam tarafından çözülmek amacıyla görüşülür, ihtiyaç halinde cezalar verilirdi. (Kurtoğlu, 2011: 714). İşlenen suçun biçimine göre cezalar çeşitlenmekteydi: Geçici ya da kalıcı süreyle işten uzaklaştırılır, ürünlerine el konulur, uyarı, para veya hapis cezası verilirdi. Esnaflar tarafından suç işleyen kimseye selâm verilmez, kahveye veya toplantı alanına geldiğinde konuşulmaz, ticarette hile yaptığı duyulursa ondan alışveriş yapılmazdı. (Yaman, 1974: 39-40). Hileli, kalitesiz mal üretenlere verilen cezalardan bir diğeri ve en önemlisi ise “pabucu dama atma” cezasıdır. Bu deyim, asırlardır Müslüman Türkler’in günlük hayatlarında kullanılmaktadır (Ahilik, 2014: 214). Pabucun dama atılması, ticarete hile karıştıran esnafın diğer esnaflarca dışlanması gerektiğinin bir sembolü niteliğindedir. Pabucu dama atılan esnaf sokağa çıkamaz, son çare olarak da farklı kasaba veya şehirlere taşınmak zorunda kalırdı (Özdevecioğlu, 1994: 53).

Ticarette adalet ve helal kazanç ilkeleriyle temellenen ahilik teşkilâtı, kişisel kazanç, kâr ve ekonomik zenginleşmeye değil, kurallar ve değerlerin ön planda olduğu ticari bir ahlak anlayışına sahiptir. Ticaret, önceden belirlenmiş kriterler vasıtasıyla sürdürülmektedir. Bu kriterler ve normlar toplumun düzenini, esnaf ile müşteri arasındaki ilişkiyi ahlaki temeller ile düzenleyen birleştirici unsurlardır. Teşkilata üye ahilerin benimsemesi gereken koşullar: “Elini, sofranı, kapını açık; gözünü, dilini, belini bağlı tut” (Soykut, 1971: 78) şeklinde belirtilmiş olup bu davranış kuralları ahilerin yaşamlarına rehberlik etmektedir. Buradan hareketle teşkilat, mesleki bir dayanışma kurumu olarak temellenmiş oluşunun yanı sıra ticaret ahlakına ait değerleri üyelerine benimsetmeyi hedefleyen ve bu hedefinde de başarılı olduğunu söylemenin hiç de yanlış olmayacağı bir organizasyondur (Bulut, 2009: 37). Müşteri odaklılık kavramı, günümüz ticaret anlayışında “kaliteyi müşteri belirler” şeklinde açıklanmaktadır. Ticari faaliyetlerin temelini müşteri odaklılık oluşturmaktadır. Müşterilerin ekonomik, teknolojik ve çeşitli sebeplerle değişen istek, ihtiyaç ve tüketim eğilimlerinin ön planda tutularak ilgili ihtiyaçların fiyat, kalite vb. bağlı olarak giderilmesi esastır (Şimşek, 2002: 17). Ahilikte rekabet daha çok üretmek ve daha çok kazanmak anlayışına değil müşteriye sunulan mal ve hizmette kaliteyi elden bırakmamak anlayışına dayanmaktadır (Ülger & Gürdal, 2005: 11:1).

Günümüzün ticari hayatı, ahlaki değerlerin görece göz ardı edildiği ilkeler üzerine kuruludur. Değerlerini İslam ve dini vecibelerden alan ahilik ise ticaretteki yabancılaşmaya ve ahlaksızlığa müsaade etmeyen bir düşünce biçimi ile temellenmiştir. Günümüz modern insanının hasret duyduğu adalet, ahlak, dürüstlük gibi kavramlar ahilik teşkilâtının esas değerleridir. Mevcut ticaret anlayışında tüketiciye daha fazla nasıl tüketim yaptırabiliriz sorunsalı başat iken, ahilikte ihtiyaçlar çerçevesinde tüketmek, ihtiyaç fazlası ürünü ise diğerleriyle paylaşmak düşüncesi vardır. Ahilikte ürünler aracıya ihtiyaç duyulmadan doğrudan işyerlerine ulaştırılmaktadır. İşyerleri, ortak sanat dallarında ticaret yapan esnafların bir araya geldikleri çarşılarından oluşmaktadır. Bu sayede de ürünlere ulaşım problemleri ve fiyat dalgalanmaları yaşanmamaktadır. Ahi esnafları arasında müşterilerin seçim ve zevklerine uygun bir rekabet anlayışı bulunmaktadır. Alışveriş esnasında aldatılan, kandırılan müşteri, ahilik teşkilâtı içerisindeki ilgili birimlere şikâyetle bulunma hakkına da sahiptir. Üretim sürecinde çırak ya da kalfanın bir yanlışı olursa ustasına bilgi verilip söz konusu yanlışa çözüm üretilmektedir. Ahilik ilke ve değerlerini benimsemiş esnaflar arasında diğer esnafların mallarını kötülemek, taklit etmek yoktur. “Ben siftah ettim, komşum da siftah etsin” düşüncesiyle müşterileri diğer esnaflara yönlendiren bir alçakgönüllülük esastır.

Ahilik değerlerinde yastık altı birikim yasaklanmıştır. Ahilerin 18 dirhemden fazla serveti olmaması uygun görülmektedir. Uygun görülenden çok serveti olan kişi fazla olan kısmı üretime aktarmalı veya ihtiyaç sahibi kimselere borç vermelidir. Zekât anlayışı ile benzerlik gösteren bu uygulama varlıkların müşkül durumdaki

kimselere yardımda bulunmasını amaçlar. Bu anlayış sayesinde sermaye üretime kazandırılmış olur. Aşırı zenginlik yerine, toplumsal kalkınma hedeflenmiştir (M. Karagül, 2018: 194-203). Ahilik, kanaat etmek anlayışı ile temellendiğinden sermaye birikiminin yeri yoktur. Buradan hareketle kapitalizmin birikim mantığının da ahilikte yeri yoktur (Bergen, 2017).

Düzenli bir ekonomik yapının inşasında devlet denetimi büyük önem taşır. Buna karşın, kapitalizmin gelişimini savunan fikirler, devlet müdahalesini devre dışı bırakmayı hedefler. Bu açıdan bakıldığında, ahilik güçlü bir devletin varlığı vasıtasıyla güçlü bir ekonomik yapı anlayışına inanır. Kapitalizm özü gereği kriz üretmektedir. Aşırı kâr elde etme amacı kapitalizmi kendi krizine iten nedenlerdendir. Kapitalizmin kârını arttırma isteği yatırımları arttırır ve aşırı yatırımlar da kâr oranlarını azaltarak krizlere yol açar. Sonuç olarak kapitalizm birikim artışı hırsıyla kendi krizini kendisi yaratır (Aytekin & Bayramoğlu, 2015: 65-78). Kapitalist sistemde birikim ve kâr sürekli arttırılmaya çalışılırken ahilikte üründe kalite ve ihtiyaçlar çerçevesinde üretim ön plandadır. Ahilikte, üretici ve tüketici belirli denetim sistemleri ve kararnamele ile korunmaktadır (Kart, 2017: 121). Kapitalizmde ise tek amaç kârı çoğaltmaktır. Ürünün kalitesi ve topluma olan etkileri göz ardı edilmektedir (Karagül & Masca, 2017: 85). Osmanlı toplum yapısında kapitalist ilkelerin olmamasının başlıca sebebi, burjuva sınıfının bulunmamasıdır. Bu eksiklik, kapitalist düzenin oluşumu açısından bir engel teşkil etse de toplum için faydalı olmuştur (Alar, 2020: 25). Bireysel çıkarları peşinde koşan rasyonel insan tanımı kapitalizm’de “homo economicus” olarak tanımlanmıştır. Ahilikte ise toplumsal kalkınma ve düzen önemli olduğundan bireycilik yerine toplumu önceleyen erdemli bireylere ağırlık verilmektedir. (Boltanski & Chiapello, 2005: 163) Birey ile toplum arasında kurulan denge, ahilik teşkilatında son derece önemlidir (Kabaş, 2016: 8).

Ahlak, kültür ve değerler herhangi bir meta gibi ithal edilemezler. Toplumsal ilke, değer ve ahlak anlayışlarını sahip oldukları sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamlar vasıtasıyla elde ederler. Türk toplumunda tarihsel gelişim çizgisine baktığımızda değerlerin toplumsal yapı tarafından şekillendiğini ve aynı zamanda değerlerin toplumsal yapıyı şekillendirdiği, bireycilik anlayışı yerine topluluk duygusunun ön planda olduğunu görebiliriz. Bu noktada değerlerden biri olan meslek ahlakı toplumsal gelişim ve ilerlemenin bir basamağı olarak görülebilir. Zaten ahilik geleneğinin temeline baktığımızda esnafların mesleki ahlakını hakkıyla yerine getirmesi gerektiği vurgusu ile karşılaşırız. Bu bağlamda Weber’in *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu* (Weber, 2011) adlı eserinde de altını çizdiği bir nokta akla gelmektedir. Bu eserde Weber, çalışmanın kendisinin bir amaç olarak değerli olduğu ve kişinin iş (meslek) içindeki görevini icra ederken toplumsal ahlakın gözetilmesi gerektiğini vurgular. Bununla birlikte Weber’e göre, ticaret ve ondan elde edilen gelir mesleki başarının bir kanıtı değil kişinin erdemli olmasının bir göstergesidir. Yine bu eserde Weber, ekonomik açıdan dürüst girişimler ve dünyevi hazlardan uzak durmanın kişinin çalışırken en önemli rehberi olması gerektiğinden bahseder. Ahilik geleneğinin çıkış noktası tam da Weber’in bu görüşleriyle paralellik göstermektedir.

5. DENİZLİ’DE AHİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TEŞKİLATLANMASI

Denizli, Suriye Kralı Antiokhos tarafından eşinin ismi, Laodike olarak M.Ö. 261-245 yılları arasında kurulmuştur. M.S 7. yüzyılda şiddetli bir depremle yıkılan Denizli şehri günümüzdeki Kaleiçi bölgesine taşınmak zorunda kalmıştır. İbn’i Battuta’nın “Donguzlu” olarak adlandırdığı Denizli, Battuta’ya göre; “En güzel ve büyük beldelerden olup, Cuma namazı kılınan yedi mescidi, güzel bahçeleri, devamlı akan nehirleri, içinden sular fışkıran pınarları ile meşhur, çarşıları olan bir yerleşim alanıdır. Orada pamuktan altın işlemeli şehrin adına nispetle anılan kumaş imal olunur”. Bölge halkının Rum kökenli olduğu, tekstille uğraştığı bilinmektedir (Yavuzçehre, 2010: 157). Ahi Evran’ın Denizli şehrine gelmesi ile beraberinde getirdiği Ahilik öğretileri Kaleiçi bölgesinde oldukça geniş etki yaratmıştır. 1245 yılında Denizli’ye gelen Ahi Evran, günlük yaşamda pek çok şeyin üretiminde gerekli olan debbağlık, dericilik vb. sanatları bölgedekilere öğreterek Denizli’de halkı aydınlatma çalışmalarına devam etmiştir (Bayram, 1991: 566). Evliya Çelebi Denizli Kaleiçi hakkında dört kapısı olan bir kaleden bahseder. Kaleiçi çarşısının bayramyeri kapısı, küçük kapı, demirciler kapısı ve daha sonradan yeni kapı ile beş girişi vardır.

Kaleiçi Çarşısındaki dükkânlar meslek çeşitlerine göre konumlandırılmıştır. Bu çarşı sistemi Ahi Sinan’a kadar dayanan eski bir Türk geleneğidir. Ancak, Sultan II. İzzeddin Keykavus’un Denizli’de bulunan Ahi Evran’ı Konya’ya geri çağırması üzerine Ahi Evran, yerine Ahi Sinan’ı bırakarak Konya’ya geri dönmüştür (Köksal, 2006: 11). Ahi Sinan, Ahi Evran’ın yerine kendisini bırakmasıyla Denizli’de uzun yıllar kalmış, Ahilik geleneğinin Denizli’de öğrenilmesi ve yayılmasında en önemli ustalardan birisi olmuştur. 1289 yılında Denizli Beyliği’nin yönetimine geçen ve 1336 yılından sonra hayatını kaybettiği bilinen İnanç Bey döneminde yaşamıştır. Kaleiçi’nin batısındaki Büyük Mezarlığa (İlbade Mezarlığı’na) kadar uzanan bölgede kendi adı ile kurulmuş olan tekkede hizmet vermiştir. Denizli Ahi Sinan Esnaf, Tüccar ve Sanayiciler Yardımlaşma Derneği (AHİYAD)’ın neşrettiği yapıtta, Ahi Sinan hakkında şunlar yazılmıştır: Ahi Sinan çok küçük yaştan itibaren Denizli’de yaşamını sürdürmüş ve burada hem ilmi hem de ahlaki eğitimler alarak yetişmiştir. Dürüst ve güvenilir bir kimse olmasının yanı sıra helal rızık kazanmak için dericilik sanatı ile uğraşmıştır. Denizli’de halkın eğitilmesi, ticaret, üretim ve iş ahlakı ile ürün

kalitesinin arttırılmasını hedefleyen ahilik teşkilatını kurmuştur. Denizli’de güzel ahlaklı, çalışkan, dürüst insanların yetiştirilmesinde büyük rol oynamıştır (Ordu, 2008).

6. BULGULAR

6.1 Denizli Kaleiçi Demirciler Çarşısı Esnaflarının Gözünden Ahilik Geleneği ve Değişen Yönleriyle Ticaret Anlayışları

Ticari hayatta kardeşliği yaşatmayı hedefleyen Ahilik, Müslümanlar arasında olması gereken kardeşlik bağının iktisadi alandaki yansımasıdır. Tasavvufi ilke ve dini vecibeleri ticaret anlayışında bir ülkü edinen Ahilik teşkilatı, bu nedenledir ki ahlak ile sıkı sıkıya bağlıdır. Katılımcı esnaf ile yapılan görüşmeler neticesinde bu durum açıkça gözler önüne serilmiştir. Ahilikte, iyi bir esnaf olmanın koşulu öncelikle iyi bir Müslüman olmaktan geçmektedir. Araştırma çerçevesinde katılımcı esnafa yöneltilen ahiliğin tanımı ve mahiyetine dair sorulara verilen cevaplar şu şekilde dile getirilmiştir:

“Dinimiz de ahlaktır zaten. O nedenle işimizde de hep ahlakı önde tutmaya çalışırız. Ahlak olmadığı sürece hiçbir şeyin kıymeti yoktur ahilikte. Biz demirciler olarak çeliği, demiri tavda işleriz. Bir çelik, tavında ne kadar dövülecek, işlenecek bunların hepsini babamızdan, dedemizden ahlak çerçevesinde öğrenerek bugünlere geldik. Bizim ahilikte eline, beline, gözüne hâkim ol diye bir söz vardır. Esnaf olarak herhangi bir hırdacıdan asla malzeme almayız, bu atalarımızdan öğrendiğimiz ticari ahlakın en önemli kuralıdır. Çünkü aldığımız ürün hırsızlık malı, çalıntı, haksız kazanç yoluyla edinilmiş olabilir. Bu yüzden şüpheli malzeme kesinlikle dükkanlarımıza giremez. Biz sıfır malzeme alıyoruz, bunun altında da harama bulaşma korkumuz yatıyor” (E1, 63).

“Ahilik aslında bizim dinimiz. Dinimizin buyruklarından farklı bir şeyi yok. İyi bir Müslüman olmak için ne gerekliyse ahilikte de o değerler gereklidir. Şimdi çarşıda, pazarda rekabet ve en çok kazanma isteği var. Bu ahilikte yasaklanan şeylerden biridir. Bir esnaf diğer esnaf kardeşinden daha çok kazanmayı aklından bile geçirmez. Esnaf sabahları birbirlerini ziyaret edip sifto yapıp yapmadıklarını sorarlar, eğer yapmamışsa esnaf kardeşi için dua ve iyi dileklerde bulunurlardı. Şimdi herkes birbirinin yemi alma rekabetinde” (E9, 54).

“Ahilik öğretileri olarak babamdan öğrendiğim en önemli şey ‘ihtiyacın kadar kazanmak, ihtiyacın kadar tüketmek.’ Babam da kendi atalarından öğrenmiş. Fazla kazanç ihtiyacı olanlara, muhtaçlara dağıtılmalıdır bilinciyle yetiştik. Ama şimdiki zamanda buna uyan yok. Herkes nasıl daha çok koparım derdinde. Yabancı, turist görüldüğünde 5 ise 10 deniliyor fiyata. Ucuza alıp stoklayıp pahalıya satanlar da çok fazla. Eski bilinç gideli çok oldu” (E2, 52).

Ahilik teşkilatı içindeki esnafın ticarete ilişkin tutumlarını belirleyen en önemli gücün dini boyutta yalnızca karışma, günah işleme, haram lokma yeme ve müşterilerin de yemelerine vesile olma, haksız kazanç ve hile yoluyla aile üyelerine haram lokma yedirme endişesi olduğunu görmek mümkündür. Ticarete yapılacak bir hatanın kişinin dini değerlerini de zedeleyeceğine ilişkin bir anlayış en yaygın düşünce kalıbıdır. Bir ustanın ürettiği ürün adeta onun kimliği, değerleri hatta ve hatta inançlılık düzeyinde kendine yer bulmaktadır. Bu nedenledir ki kusursuz, hilesiz, eksiksiz, çalıntı olmayan ve mümkünse bizzat ustanın görerek, inceleyerek aldığı hammadde ile üretim yapmak başat koşuldur. Esnafın üretim için gerekli hammadde alım-satımı, hammaddelerin işlenmesi, işlendikten sonraki aşamalar, ürünün son haliyle satılması kanunnameler, tüzükler, narh ayarlamaları ile kontrol edilmiştir.

Bu bağlamda ahilik geleneğinin temel prensipleri İslam dinin temel öğretileri ile benzerlik gösterir. Dayanışma, yardımlaşma, yapılan işin dürüstlük ilkesine uygun bir şekilde yerine getirilmesi, kazanılan paranın helal kazanç olmasına verilen önem gibi İslam’ın ahlaki ilkeleri ahilik geleneğinin de temel unsurlarını oluşturmaktadır. Sosyolojik açıdan baktığımızda Alman sosyolog Weber’in dinsel inancın bireylerin ekonomik davranışları üzerinde etki ettiği üzerine görüşü (Weber, 2011), ahilik geleneğindeki söylemle örtüşmektedir. Ahilik geleneğine göre bireyler İslam ahlakına uygun hareket ederlerse hem üretici hem de tüketicinin hakları korunacak ve böylelikle toplum da kalkınacaktır. Weber’in kuramında, Protestanlıkta ekonomik faaliyetler, ahlaki bir yükümlülük olarak algılanırken bireylerin çalışkan, disiplinli ve dürüstlük gibi değerler zemininde ticaret ahlakına uygun hareket etmeleri beklenirdi. Weber’in kurduğu bu nedensellik ilişkisi derinlemesine görüşmelerden elde ettiğimiz bulgular ışığında değerlendirildiğinde ahilik geleneğinde de inanç sistemi ile ekonomik faaliyetler arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu karşımıza çıkmıştır. Her iki sistemde de ekonomik faaliyetler, ahlaki ve dini normlar çerçevesinde şekillendirilmiştir. Ahilikte dürüstlük esas alınarak yalan ve hile kesin bir şekilde yasaklanmış, benzer şekilde Weber’in Protestan ahlakı anlayışında da dürüstlük, ekonomik yaşamın temel ilkelerinden biri olarak vurgulanmıştır. Ekonomik ve ticari faaliyetler üzerinde ahlaki denetimin önemli olduğu hususu Weber’in çalışmasında da karşımıza çıkmaktadır. Protestan ahlakında çalışmanın bir ibadet olarak kutsallaştırılması gibi, ahilik anlayışında da çalışma, ibadet kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Bu yaklaşım, bireylerin mesleki faaliyetlerini hem dünyevi yaşam hem de ahiret açısından anlamlandırılan bir görev olarak görmelerine de olanak tanımaktadır.

Max Weber'in Protestan ahlakının kapitalizm üzerindeki işlevsellik ve nedensellik ilişkisine benzer biçimde ahilik teşkilatında da ekonomik faaliyetlerin bir etik çerçeveye oturtulması, bireylerin davranışlarını düzenleyen normatif bir yapının varlığıyla sağlanmıştır. Ahilikte hile, yalan ve dolandırıcılık gibi davranışlar kesinlikle yasaklanırken, Protestan ahlakında da dürüstlük ve sözleşmelere sadakat, ekonomik faaliyetlerin temel ilkeleri arasında güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır.

Weber, çalışkanlık ve ölçülü olmanın yanında genç bir iş insanının bütün ticari işlerinde ilerlemesini sağlayacak dakiklik ve adaletli olmanın da çok önemli bir belirleyen olduğunu savunmaktadır. Mesleğini icra eden kişinin gelir ve giderlerini hesaplaması gerektiği, borçlarına sadık olması gerektiği, tasarruflu olan insanın gelecekte kişiyi refaha ulaştıracağı vurgusu ahilik geleneğinin öğretileriyle örtüşmektedir. Weber, Protestan ahlakının bireysel ekonomik başarıyı ön planda tuttuğunu, ancak bu başarıların toplumsal düzen ve refah için işlevsel hale geldiğini savunur. Ahilik Teşkilatı ise bireysel kazancı toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayla birleştirerek benzer bir yapı ortaya koyar. Ahilikte esnaf dayanışması, bireylerin ekonomik faaliyetlerini yalnızca kendileri için değil, toplumsal fayda sağlayacak şekilde organize etmelerini teşvik eder. Bu, Weber'in bireysel ekonomik başarıların toplumsal düzeni desteklemesi yoluyla işlevsel bir rol üstleneceğine dair görüşüyle örtüşür. Günümüzün rekabet ve pastadan en büyük payı alma arzusuna karşılık ahilik teşkilatı, şahsi kazanç ve biriktirme düşüncesi ile değil diğer esnafın da kazançlarının öncelendiği bir sistemin altını çizer. Buradan hareketle yapmış olduğumuz görüşmelerde esnaf dayanışmasının rekabet ve kazanma hırsına yenik düştüğü, stokçuluk gibi ahilik teşkilatının asla müsaade etmeyeceği eylemlerin günümüzde yaygın hale geldiği ileri sürülmüştür:

"Şimdilerde siftah deniliyor, ama biz şefte deriz. Dükkânı açtığın andan itibaren gelen ilk müşteriyle şefte etmiş olursun, yani siftah edersin. Ahilikte babamızdan, dedemizden öğrendiğimiz en önemli kural buydu. Ben şefte ettiysem komşum olan esnafın da etmesini isterim, etmediklerinde de üzülürüm. Yani eskiden böyleydi... artık kalmadı bunlar. Şimdi herkes bana gelsin, diğerlerine gitmese de olur diye düşünüyor" (E5, 60).

"Müşteri artık müşteri değil para olarak görülüyor. Eskiden müşteri içeri girince ayağa kalkılır, nezaket gösterilirdi ister satın alsın ister almasın. Şimdi müşteri mi gelmiş, gelmemiş mi esnafın umurunda değil. Hele bir de ürünlere bakıp satın almazsa daha da fena. Değerlerimizi kaybettik. Her sabah önce esnaf büyüklerimizin yanına ziyarete gidilirdi. Elleri öpülür, hayır duaları alınırdı. Hâlâ hatırlanıyor siftah yapıp yapmadıkları öğrenilirdi. Çarşıdaki esnaf birbiriyle çok saygılı, sevgiliydi. Cuma günleri topluca namaza gidilir mutlaka hayır yapılırdı. Hele ramazan ayında topluca iftar yapardık. Şimdi bırak büyüğü kimsenin kimseye saygısı yok. Herkes nasıl daha çok kazanırım diye uğraşıyor" (E3, 33).

"Etraftan duyuyoruz, esnaf ucuza mal alıp dükkânına yığıyor, müşterilere de 2-3 katı fiyatlara satıyor. Nereden aldın? Helal mal mı? Haram mal mı? Artık bunları düşünen yok. Nasıl ucuza alıp kar ederim bunlar düşünülür oldu. Ama esnafa da diyecek bir şey yok. Küçük küçük dükkânlarımızda geçinmeye çalışıyoruz, günde belki bir belki iki müşteri anca geliyor. Bizden daha büyük ticarethanelerin altında ezilir olduk. Belki de mecbur kalıyorlardır kim bilir?" (E14, 52).

Ahilikteki çıraklık, kalfalık ve ustalık aşamaları, bireylerin mesleki yeterlilik kazanmalarını sağlayarak rasyonel bir iş bölümü sisteminin oluşmasına zemin hazırlar. Ahilik geleneği içinde uzun ve meşakkatli bir serüven olarak gördüğümüz mesleğin icrası, herkesin o mesleğin bilgi ve tecrübesine sahip olmaması, elde edilen emeğin çıktısının uzun ve yorucu olması kıymetini ve değerini artırıyordu. O dönemdeki uzmanlaşmış kişinin mesleğin sırlarını bir sonraki kuşağa aktarmasında belli ilke ve kurallara göre hareket etmesi bu yolculuğun katmanları olduğunu bize hatırlatıyordu. Bu noktada çalışmamızda katılımcıların da vurguladığı gibi artık teknolojik gelişmenin ileri noktalara taşınması, usta-çırak ilişkisinin bitmesi ve bir ürünün üretilmesinde seri üretimi sağlayan teknik donanımın üst seviyede olması işin önemini ve ticaretle uğraşan esnafın birbirleri ile olan ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Ahilik ilke ve değerlerini mevcut ticaret yaşamında devam ettirmenin zorluklarından bahseden esnafıya göre ahilik bir ahlak olarak zihinlerinde günümüzde de mevcuttur. Geleneği tam anlamıyla, dört dörtlük sürdürmenin gün geçtikçe zorlaştığından yakınan esnafıya göre hala devam ettirdikleri yaşayan kuralları da mevcuttur. Örneğin, yapılan görüşmelerde cuma günleri namaz vakti itibarıyla çekiç, makine vb. seslerini durdurdıklarını ve namaz vakti sonuna kadar üretime ara verdiklerini yaşayan bir kural olarak belirtmişlerdir. Bu ritüeller, ahilikte dini ve ahlaki değerlerin ticari yaşamla bağlantılı ilişkisini temsil ederken, aynı zamanda Hobsbawm'ın (Hobsbawm, 1983: 1) belirttiği şekilde bir geleneğin güncel toplumsal ve ekonomik koşullara uyum sağlama kapasitesini de vurgular. Hobsbawm'a göre, gelenek icadı, belirli değer ve normların tekrar yoluyla aktarılmasını amaçlayan, geçmişle kendiliğinden bir süreklilik iddiasını taşıyan ve açık ya da örtük bir şekilde kabul edilen kurallara dayanan bir dizi uygulama veya ritüel olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, gelenek icadından söz edildiğinde öncelikle geçmişle bir bağ kuran değer ve normlara atıfta bulunmaktadır. Söz konusu değer ve normlar, geçmişle ilişkilendirilmek suretiyle anlam kazanmasının yanı sıra, ritüel ve pratikler yoluyla da kendini ifade edebilir. Dolayısıyla, gelenek icadı, tekrarlanan ritüel ve pratikler olmaksızın düşünülemez. Bununla birlikte,

modern toplumun sürekli değişimle özdeşleştirilmesine karşın, gelenek icadı aracılığıyla sabit ve değişmez bir yapı oluşturma çabası dikkat çekicidir. Hobsbawm'a göre, sürekli değişim ve yeniliklerin belirleyici olduğu modern dünyada, gelenek icadı yoluyla toplumsal yaşamın belirli unsurlarını durağan ve değişmez bir şekilde yapılandırma girişimi, modernitenin içsel çelişkilerinden birini ortaya koymaktadır (Hobsbawm, 1983: 1), (Bölükbaşı, 2013: 70-72).

6.2 Denizli Kaleiçi Demirciler Çarşısı Esnaflarının Ahilik İlke ve Değerlerinin Günümüz Esnafına Yansımalarına İlişkin Görüşleri

Esnaf ile gerçekleştirilen görüşmelerde, değişen ve dönüşen yeni düzende "esnaflık" bilincinin ve esnaf olmanın gerekliliklerinin, esnaf olabilmek için alınan uzun eğitim süreçlerinin günümüzde neredeyse hiç olmadığını belirtmişlerdir. Usta tarafından uzun bir çıraklık eğitiminden geçmek ve esnaf olabilmek için tüm mertebeleri başarı ile tamamlayabilmenin öneminden bahseden katılımcılar, günümüzde gençlerin esnaflık mesleğini son çare olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Günümüzde esnaflığa olan algının bu denli değersizleştirilmiş olması mesleğe yeni başlayan esnafın da mesleklerine yeterli ehemmiyeti göstermemelerini, ahilik ilke ve değerleriyle örtüşmeyen ticari anlayışlar benimsemelerine neden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Katılımcılar bu konudaki görüşlerini şu şekilde aktarmışlardır:

"Artık esnaflık değerini kaybetti. Eskiden ahi geleneğinde esnaf olabilmek çok zordu, bir sürü şart, belli değerlere sahip olmak gerekliydi. Ustalığı bırak, çırak kalfa olabilmek bile çok meşakkatli bir işti. Şimdi üniversite okuyorlar, lise okuyorlar. Mezun olup da iş bulamazlarsa bir dükkân açıyorlar. Sözde esnaf oluyorlar. Eskideki değerler aşamaları vardı, şimdi ahlaklı olup olmadığına bakılmadan esnaflık yapıyorlar. Bizde de bu yüzden ne değer kaldı ne ahlak. Esnaflık anlayışı da bozuldu. Esnaflık artık bir meziyet ustalık değil, "iş bulamazsam açarım bir dükkân işletirim" mantığıyla yapılıyor. Şimdiki gençler böyle görüyor. Eskiden esnaflık ağır meslekti. Herkes yapamaz, olamazdı. Şimdi dükkânı bulursan bir günde esnaf oluyorsun. Ustandan bir şey öğrenmeden, pişmeden. Esnaflık bitti" (E4, 56).

"Bizlerin okuma fırsatı olmadığı için erken yaşlarda akrabalarımızın, dedelerimizin, amcalarımızın yanında çırak olarak yetiştik kalaycılık sanatını öğrendik. Şimdiki nesil okula bir giriyor, 25 yaşında çıkıyor. 25 yaşından sonra da sanat öğrenilmez. Ağaç yaşken eğilir derler ya işte böyle. Kuru ağaç sanat öğrenemez. Şimdiki gençler daha merhaba demeden sigorta isterim, yemek isterim, ulaşım isterim diyor. Biz büyüklerimizden meslekte para sorulmaz diye öğendik" (E7, 63).

Bir kurum olarak ahilik, bireyleri boş zaman ve başıboşluktan alıkoyup bünyesine katarak belirli sanat dallarında ustalaşmalarını sağlamış; gençlerin potansiyellerini hem maddi hem de manevi teşvikler aracılığıyla gün yüzüne çıkartıp sosyal yaşamın pek çok yönünde düzen ve asayışı hedeflemiştir (Uçma, 2011: 128, 187). Yapmış olduğumuz araştırmada gerçekleştirdiğimiz mülakatlar sonunda elde ettiğimiz cevaplara göre esnafarca geçmiş ile şimdinin gençleri arasında karşılaştırılmalı mukayese söz konusudur. Geçmişte bir sanatı, mesleği öğrenmek için önce merak ardından da sabrın varlığından söz eden esnaf, günümüzde gençlerde ne merakın ne de sabrın olmadığını dile getirmişlerdir. Öyle ki, tüm ihtiyaç nesnelerinin hazır, paketlenmiş ve her yerde bulunabilir bir biçimde olduğu dönemde genç olanlar ne yazık ki bir bakıra şekil vermek, demiri tavında dövmek, halı ya da kilim dokumak gibi sanatlar ile ilgili değillerdir. Gelişen, dönüşen ve hızına yetişilmez bir biçimde makineleşen dünya esnafın esnafının günler, belki de aylarca üretmek için çaba gösterdiği ürünleri saatler içerisinde makineler ile üretmekte ve satışa sunmaktadır. Her şeyin böylesine ulaşılabilir olduğu bir çağda gençler de çağa ayak uydurmaktadırlar. Bu konuda katılımcılar şunları aktarmışlardır:

"Bizim kendi çocuklarımız bile gelmiyor dükkâna, diğer gençlere kızmak boşuna. Her istediklerini, ihtiyaçlarını internetten, mağazalardan alıyorlar. Kolay ulaşılabilir olduğu için bazı şeyler, gençlerde öğrenmek için heves de kalmadı. Bizler eskiden kıt kanaat geçinirdik. Neredeydi elimizde akıllı telefonlar? Televizyonu zor izledik... Şartlar böyle zor olduğundan sabrımız vardı, başka çaremiz yoktu. Ama şimdilerde sabredecek, sabır gösterecek ne var ki? Bir yerden bir yere gitmek için bile şehirden beş dakikada bir otobüsler kalkıyor. Bizim zamanlarımız sabır zamanlarıydı, belki de ondan gocunmazdık bu meşakkatli sanatları öğrenmeye. Şimdilerde bir çırak geliyor güç bela bir gün duruyor ertesi gün gelmiyor. Zor geliyor çünkü. Sabırla beklemek, demiri dövmek, şekil vermek bunlar hep sabır işi. Ama o zamanlar meşguliyetimiz vardı hepimizin, haytalık, kavga, dövüş edecek zamanımız yoktu. Hepimiz ya dedemizin ya babamızın yanında çıraktık sabahtan akşama kadar. Şimdi gençlerin okuldan başka ne meşguliyeti var? Bazılarında o da yok. Etraf iyice bozuldu diyoruz ya biz büyükler, belki de meşguliyetsizlikten, sabırla bir iş öğrenmeye çalışmadan hazırda alıştıkları için, kavga-gürültü, suç ne varsa yapıyorlar. Bizim bırak haytalık yapmayı başımızı kaşıyacak vaktimiz olmazdı. Ne demiş atalarımız? İşleyen demir ışıltar demişler. Hal böyle olunca ne yeni çırak yetişiyor ne başka bir şey. Bizler göçüp gittiğimizde çocuklarımızın bile devam ettirmeyeceğini biliyoruz bu işleri, kendileri söylüyorlar. Ha ettirirler ettirmesine çarşıya bakın bir sürü esnaf var,

her yerde dükkân var. Kaçı gerçek esnaf? Bunu düşünmek lazım. Bizim ahilikte kurallar bellidir, kesindir. Bu çarşıda ahiliği sürdürmeye çalışan üç beş kişi kaldık..." (E10, 54).

Ahilik ilkelerinin modern esnaflar tarafından uygulanmaması, geleneklerin mevcut koşullarda ve değişen nesil tarafından yeniden uyarlanmadığını veya bu uyarılmanın başarılı olmadığını göstermektedir. Hobsbawm'ın geleneğin icadı kuramı çerçevesinde (Hobsbawm, 1983) , ahilik değerlerinin genç esnaflar ya da gençler tarafından anlamlı ve işlevsel bulunmaması, bu geleneklerin "yeniden icat edilmesi" sürecindeki başarısızlıkla ilişkilendirilebilir. Esnaf olabilmek için uzun eğitim süreçleri, kural haline gelmiş bir cıracılık sistemi ve usta-kalfa-cıracı ilişkileri gibi unsurlar, geçmişte ahilik teşkilatında hem mesleki becerilerin hem de ahlaki değerlerin aktarılmasını sağlamıştır. Ancak modern dönemde bu süreçler yerini hızlı, formel olmayan ve daha az yapılandırılmış bir sisteme bırakmıştır. Hobsbawm'ın yaklaşımına göre, bu kopuş, geleneklerin yeniden icat edilmesini olanaksız kılmıştır. Hobsbawm, modern dünyada geleneklerin, toplumsal kimlik oluşturma ve değişen dünyada sabit bir yapı yaratma işlevi gördüğünü belirtir. Ahilik sisteminin geleneksel eğitim ve ahlaki değer aktarma işlevleri, modern ekonomik düzenin bireyselliği ve rekabetçiliği teşvik eden yapısı karşısında etkisini yitirmiştir. Bu durum, esnaflık mesleğine yönelik algının değişmesine ve mesleki kimliğin erozyona uğramasına yol açmıştır. Genç esnaflar, modern ekonomik koşulların dayattığı hızlı başarı arayışıyla geleneksel değerlerin gerektirdiği sabır ve etik gibi değerleri çok fazla içselleştirememektedir. Bu durum, esnaflık mesleğinin ahilikten uzaklaşmasına, değer ve etik ilkelerin kaybına neden olmaktadır.

Bu noktada Emile Durkheim'in görüşlerine bakmakta fayda vardır. Durkheim, toplumların büyüme ve gelişmesiyle birlikte devletin ve toplumun ahlaki kontrolü sağlama kapasitesinin zayıfladığını ifade eder. Özellikle modern toplumlarda, devlet ile bireylerin arasındaki mesafenin artması, bireyler üzerinde sürekli ve etkili bir ahlaki denetim sağlanmasını zorlaştırmaktadır (Durkheim, 2006: 209). Bu bağlamda Durkheim, modern toplumlarda ahlaki kontrolü sağlayabilecek yapılar arayışında meslek örgütlerini önemli bir araç olarak görür. Ona göre meslek örgütleri, üyeleri üzerinde ahlaki bir denetim mekanizması kurabilecek ve mesleki alan için gerekli etik ilkeleri belirleme yetisine sahip bir merkez işlevi görür (Cladis, 2003: 148). Durkheim'in bu görüşleri bir meslek örgütü olan ahilik teşkilatı ile önemli paralellikler taşımaktadır. Ahilik, üyeleri üzerinde sıkı bir ahlaki kontrol uygulamış ve meslek alanında geçerli etik kuralları belirlemiştir (Durkheim, 2006: 26). Ahilik'te dürüstlük, yardımlaşma, adalet ve mesleki sorumluluk gibi değerler ön planda tutulmuş; bireysel çıkarlar yerine toplumsal fayda gözetilmiştir. Durkheim'in meslek örgütlerini ahlaki hayatın merkezi olarak görme anlayışı, Ahilik teşkilatının üyeleri arasında dayanışmayı ve toplumsal düzeni sağlama işleviyle örtüşmektedir. Bu bağlamda ahilik, Durkheim'in modern toplumlar için önerdiği ahlaki kontrol mekanizmasının tarihsel bir örneği olarak değerlendirilebilir. Durkheim, toplumsal dayanışmanın temelinde ahlakın yattığını ve toplumu bir arada tutan unsurların ahlaki kodlar olduğunu belirtmiştir. Ona göre, bireyin bencilliği toplumsal düzen için bir tehlike oluşturabilir; bu nedenle, toplumun çıkarlarını bireyin çıkarlarının üzerinde tutan bir ortam yaratılması ve ahlaklı, erdem sahibi bireylerin yetiştirilmesi büyük öneme sahiptir. Benzer şekilde, ahilik geleneği de ahlaki değerleri ve toplumsal dayanışmayı merkeze almıştır. Ahilik'te bireysel kazançtan ziyade toplumsal faydaya öncelik verilmiş; dürüstlük, yardımseverlik ve alçakgönüllülük gibi erdemler, esnaf ve zanaatkarların davranışlarını şekillendirmiştir. Hem Durkheim'in toplumsal dayanışma anlayışında hem de ahilik geleneğinde, bireyin topluma olan sorumluluğu ön plandadır ve toplumsal uyumun sağlanmasında ortak ahlaki değerlerin belirleyici olduğu görülmektedir.

6.3 Denizli Kaleiçi Demirciler Çarşısı Esnaflarının Günümüzde Yaşadıkları Ticari Problemler

Değişen ve dönüşen tüketim biçimleri, yaşam tarzları, üretim ve imalatın makineleşme/sanayileşme ile ivme kazanması, küçük esnafın günümüz ticari hayatın koşullarına ayak uydurmasını zorlaştırmış durumdadır. Kapitalizm, büyük işletmelerin gücünü artırarak küçük esnafı rekabetin dışına itmiştir. Bu durum, ahilik değerlerinin temel ilkelerinden biri olan dayanışma ve adalet duygusunu zayıflatmaktadır. Küçük esnaf, kâr marjlarını artırmak için kaliteyi düşürme ya da fiyat rekabetine girmeye mecbur kalmaktadır. Sanayileşme, üretim süreçlerinde büyük ölçekli verimlilik sağlar. Ancak bu, ahilik sisteminin kişisel emek ve el işçiliği üzerindeki hassasiyetini tehdit eder. Makineleşme, birçok küçük esnafın el işçiliğine dayalı üretim yapma kabiliyetini kısıtlamış ve bu da kültürel mirasın kaybolmasına yol açmıştır. Dijitalleşme ile hız kazanan çevrimiçi alışveriş seçenekleri ve değişen tüketim biçimleri ahilik ilke ve değerlerini sürdürmeye çalışan esnafları çıkmaza sokmuş durumdadır. Sanayileşme ve dijitalleşme ile üretim süreçlerinin ve tüketim biçimlerinin giderek rasyonelleşmesini Max Weber'in modern toplumlarda rasyonelleşme teorisiyle ilişkilendirmek mümkündür. Rasyonelleşme, gelenekler, değerler ve duyguların, toplumda bireylerin davranışlarını yönlendiren temel unsurlar olmaktan çıkarak, bunların yerine akılcı ve hesaplanabilir ilkelerin geçmesi sürecidir (Weber, 1961). Geleneksel değer ve ilkeler rasyonelleşme ile çözülmüştür. Ahilik sisteminin bireysel emek ve el işçiliği gibi geleneksel özelliklerinin sanayileşme ve makineleşme karşısında zayıflaması, Weber'in rasyonelleşme eleştirisiyle son derece uyumludur.

Modernleşen ve değişen pazar ortamında yetersiz kalan geleneksel esnaflar, yaşadıkları müşteri kayıplarını ve ticari problemlerini şu şekilde aktarmışlardır:

“Müşteri gelmiyor. Daha doğrusu bakırdan tenceresi, çaydanlığı olan kalmadı bu yüzden de gelen de yok. Demir, alüminyum çıkınca bizlere ihtiyaç kalmadı unutulduk. Yeniler bakır tencereyi, çaydanlığı, cezveyi güzel bulmuyor bunlar eskiden kullanılmış, şimdi çeşit çeşit model var diyorlar. Nereden biliyorsun diye sorarsanız, bizler bile evlerimizde kullanmıyoruz ki! Başkalarına bir şey demeye hakkımız yok. Belki gün içinde bir elin parmağını geçmeyecek” (E8, 60).

“İnternette alışveriş yapmak yaygınlaştıkça gençler oraya yöneldiler. Dışarıda bir ürün x fiyata satılıyorsa internette daha uyguna satıldığını duyuyoruz, görüyoruz. Hal böyle olunca bize müşteri gelir mi? Biz en son ihtimaliz şu an. Alışveriş merkezleri, mağazalar, internet varken bizler kıyıda köşede kaldık” (E13, 51).

Karl Marx’a göre kapitalist sistem, üretim araçlarının merkezileşmesi ile sermayenin yoğunlaşması süreçlerini beraberinde getirir (Marx & Engels, 1996). Bu durum, küçük ölçekli üreticilerin rekabet gücünü kaybetmesine ve proletarya sınıfına dahil olmasına neden olur. Araştırma bulgularında vurgulanan küçük esnafın rekabet edememesi durumu, kapitalizmin yapısal eşitsizlik üreten doğasının somut bir örneği olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, kapitalizmin bireysel çıkarları toplumsal dayanışmanın önüne geçirmesi, ahilik ilkelerinin ve değerlerinin zayıflamasına yol açan temel etkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Modern kapitalist sistem, kâr amacı gütmeyi ve rekabeti ön plana çıkarmaktadır. Bu durum, işletmelerin daha çok bireysel çıkarlar doğrultusunda hareket etmelerine neden olmaktadır. Ahilik ise karşılıklı güven, dayanışma ve toplumsal fayda anlayışına dayanır; bu değerler, günümüz kapitalist piyasa koşullarında sıkça göz ardı edilmektedir. Sosyal medya ve teknolojik yenilikler, tüketim alışkanlıklarını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Hızlı bilgi akışı, anlık tüketim eğilimleri ve online alışveriş, geleneksel ticaret yöntemlerini zorlaştırmakta ve ahiliğin özündeki ilişkileri zayıflatmaktadır. Genç nesil, daha çok deneyim ve anlık tatmin peşinde koşmaktadır. Tüketim, artık sadece ihtiyaçları karşılamak değil, aynı zamanda sosyal statü ve kimlik oluşturma bir aracı haline gelmiştir. Bu da ahiliğin temel prensiplerinden uzaklaşmaya yol açmaktadır. Sürekli yaşanan ekonomik krizler, işletmelerin sürdürülebilirliğini tehdit etmekte ve ahilik gibi uzun vadeli değerleri benimsemelerini zorlaştırmaktadır. Kriz dönemlerinde işletmeler hayatta kalma mücadelesi verirken, ahiliğin sunduğu dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma ilkelerini sıklıkla göz ardı etmektedirler. Ahilik döneminde ticaret, genellikle yerel düzeyde ve sınırlı bir rekabet ortamında gerçekleşirdi. Ahiler, mesleki dayanışma ve iş ahlakı ile birbirlerine destek olurlardı. Günümüzde ise küresel rekabet, büyük şirketlerin baskın olduğu bir piyasa yapısı oluşturmuş, bu da küçük işletmelerin hayatta kalmasını zorlaştırmıştır. Ahilik döneminde tüketiciler, ürün kalitesine ve üreticinin itibarına büyük önem verirdi. Bugün ise tüketicilerin alışveriş tercihleri genellikle fiyat, marka bilinirliği ve anlık kampanyalara göre şekillenmektedir. Bu, kalite ve güvenilirlikten daha çok hızlı tatmin arayışına yol açmaktadır.

7. SONUÇ VE TARTIŞMA

Modern dönemde uzmanlıkların ve mesleklerin artması, iş bölümlerinin yapısını ve buna bağlı olarak toplumların organizasyonunu değiştirmiştir. Toplumun mevcut yapısında, değişen meslekler ve itibarların gündelik hayatta yer bulduğu; modern dönemde bilgi temelli meslekler ve uzmanlaşmanın, bu uzmanlaşmanın ise toplumsal hareketliliği ve bireyselleşmeyi arttırarak modernleşme sürecini etkilediği görülmektedir. İş bölümü ve meslekler, toplumun onlardan beklediği görevlerin yanı sıra, kendilerine özgü kültürel birikimleri ve bu birikimlerin yansıdığı tutumlarıyla da tanınırlık kazanırlar. Ancak Marshall (1999: 592-595)’a göre postmodern dönemin etkisiyle modernitenin değerleri çözülmüştür, küreselleşmenin etkilerinin fazlasıyla hissedildiği iktisadi ortamda iş ahlakı, ticaret ve meslek kültürü erozyona uğramıştır, dolayısıyla değişime uğrayan bir değerler sistemi mevcuttur. Max Weber modern toplumlara ilişkin rasyonelleşme teorisinde (Weber, 1961: 51) , geleneksel ve yerleşik değerlerin yerini rasyonel ve hesaplanabilir ilkelerin aldığı bir değişim sürecinden bahseder. Weber’in bu kuramsal bakış açısı, ahilik değerlerinin günümüz ticari anlayışıyla birlikte nasıl hızla rasyonelleşmeye doğru gittiğini ve ticaretin geleneksel değerlerden uzaklaşmasından dolayı etki alanını nasıl yitirdiğini anlamaya kaynaklık eder. Weber, geleneksel toplumlarda ticaretin toplumsal ilişkilere dayanırken, modern toplumlarda ise verimlilik ve hesaplanabilirlik ilkelerine dayandığını savunur. Buradan hareketle kavram olarak meslek mirası, geçmiş zamanda içinde barındırdığı meslek örgütlenmelerinin gücü ile güçlenen kültürler için bir çıkış yolu olarak görebilir. Çünkü muallak bir kavram olmasına karşın meslek mirası adeta sosyo-kültürel sermaye aktarımına eşittir (Durkheim, 2006: 493). Bu aktarımın aktörleri ise geleneksel koşulların esnaf ve zanaatkarları, modern ve küreselleşmiş postmodern zamanın girişimcileri, küçük işletmeleridir. Anadolu topraklarında sosyal bir mekanizma olarak esnafılık, topluma fayda sağlamayı amaçlayan ve kökleri geleneksel döneme dayanan, ancak günümüz postmodern koşullarına rağmen varlığını sürdürmeye çalışan bir yapıdır. Esnafılık, kimi zaman meslek icra etse de genellikle modernizmin ‘bilgiye dayalı iş’ modelinin dışında yer alır (S. Gülsoy & Şişecioğlu, 2023: 18-26).

Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu eserinde (Weber, 2011) ileri sürdüğü fikirler ile ahilik geleneği arasındaki benzerlikler çalışmamızın tartışma alanının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Weber'in, dini normların ekonomik faaliyetleri etkilediğini vurgulayan yaklaşımı, ahilikteki meslek ahlakı ile paralellik göstermektedir. Hem Protestan ahlakında hem de ahilikte, dürüstlük, disiplin ve helal kazanç gibi değerler ekonomik faaliyetleri belirlemekte, buradan hareketle de toplumsal düzenin korunması ve sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Fakat, günümüzde ahilik geleneği, Weber'in ileri sürdüğü şekliyle kapitalizmin ve bireyselci ticaret anlayışının egemenliği altında zayıflamakta, dolayısıyla değerlerin uygulanmasında güçlükler yaşanmaktadır. Geleneğin geleceği, modern toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarıyla uyum içinde olmak zorundadır. Geleneklerin yeniden şekillendirilmesi, yalnızca geçmişin değerlerinin yeniden üretildiği ve aktarıldığı bir süreç olarak değil, mevcut toplumsal koşullar doğrultusunda şekillendirilen bir süreç olarak ele alınmalıdır. Hobsbawm'ın gelenek icadı yaklaşımı (Hobsbawm, 1983) da bu bağlamda çalışmamıza ışık tutmuştur. Esnafın, geleneksel değerleri sürdürmek için gösterdiği çaba, geleneklerin rasyonelleşen ticaret alanına uyarlanmasının zorluğunu ortaya koymaktadır. Ahilik değerlerinin korunması, sadece geleneksel pratiklerin aktarılmasıyla değil, aynı zamanda bu değerlerin modern ticaret alanına nasıl uyarlanabileceği hususunda da düşünülmesi gereken bir mesele haline gelmiştir.

Ahilik geleneğindeki esnaflık anlayışının kaybolması, Türk tarihi ve kültüründe derin bir boşluk oluşturmaktadır. Orta çağdan beri varlığını sürdüren ahilik teşkilatı, esnafın toplumdaki yerini belirlemiş ve onları ekonomik sosyal ve kültürel olarak güçlendirmiştir. Ahilik anlayışında, güzel ahlakın ve dayanışmanın ön planda olduğu, esnafın topluma fayda sağlamaya çalışırken, kendi çıkarlarını da ihmal etmediği bir sistem vardır. Ancak zamanla Cumhuriyet döneminde, ahilik teşkilatının yapısı değişmiş ve esnafın toplumdaki yeri değişkenlik göstermiştir. Günümüz toplumlarında yeni düzenlenen sistemde esnafın çıkarlarının geri planda kaldığı, esnafın icra ettiği mesleğin (özellikle de yok olmaya yüz tutan meslekler) öneminin yitirildiği, esnafın toplumdaki etkisinin görece azaldığı bir durumla karşı karşıya olduğumuzu söylemek gerekir. Bugün ahilik geleneğindeki esnaflık anlayışının büyük bir kısmının kaybolduğunu yapmış olduğumuz bu çalışmadan elde edilen verilerde de görmekteyiz.

Bununla birlikte bu çalışmada, Karl Marx'ın kapitalist sisteme yönelik eleştirilerinin haklılığı bir kez daha ortaya konulmuştur (Marx & Engels, 1996). Kapitalizmin, üretim araçlarını merkezileştirmesi ile büyük işletmeleri güçlü konuma getirmesi, küçük esnafın rekabet gücünün azalmasına ve ahilik değerlerinin zayıflamasına yol açmıştır. Ahilik anlayışında güven, adalet, dayanışma ve toplumsal fayda ön planda iken, günümüz kapitalist sisteminde bu değerler sıklıkla göz ardı edilmektedir. Küresel rekabet, fiyat odaklı değişen tüketim alışkanlıkları ve değişen pazarlama stratejileri, esnafın geleneksel ticaret anlayışlarını sürdürmelerini zorlaştırmaktadır.

Bir ülkenin ekonomisinin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan meslek ahlakının en çok önemsendiği ahilik geleneği, herkesin sahip olduğu beceriyi en ince ayrıntılarına kadar öğrenmesi ve iş bölümünde herkesin en iyi bildiği işi yapması esasına göre hareket etmektedir. Bu bağlamda çalışanları sık sık iş değiştirmek, istikrarsız bir meslek yaşamı sürdürmek yerine yaptığı işin en iyisini tüm gayretiyle ve işin incelikleriyle ortaya koyabilme kararlılığını sürdürmesi önemsenmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılan ve işin bütün yönleriyle mutfaktan başlayarak usta-çırak geleneği ile öğretildiği, üretim yaparken tüketimi artırmanın öncelikli amaç olmadığı, üretimin sadece ihtiyacı karşılamak için yapıldığı ilkesi ahilik geleneğinin önemsendiği noktalardır. Günümüz toplumlarında bireylerin üretime ortak olmaktan çok tüketim odaklı yaşamaya çalışmaları, gösterimlik tüketimin ön planda olması, "herkes her işi yapabilir" anlayışı ile işin inceliklerini bilmeden işe girişmeleri ve sık sık iş değiştirerek istikrarsız bir çizgi izlemeleri gibi meseleler kişisel düzeyde algılanmaması gereken konulardır. Çünkü bir toplumda herkes yaptığı iş ile ilgili formasyona sahip olur ve mesleğin tüm aşamaları için teorik ve uygulamalı eğitimi bir arada alarak ilerlerse daha sağlıklı bir ekonomi ve toplumdan bahsetmek mümkün olacaktır.

Ahiliğin sosyolojik anlamda bir başka boyutu zengin-fakir ayrımını beslemekten ziyade orta kesimin kalkınmasına yardımcı olan bir teşkilat olmasıydı. Dolayısıyla toplumsal sınıflar arasındaki uçurumu keskinleştirmekten ziyade üretime katkı sunan, emeğini ekonomik kalkınma için kullanan sağlam ve sağlıklı bir iş ahlakının gelişmesine de zemin hazırlayan toplumlar her zaman gelişmeye açıktır anlayışı yine dikkate alınması gereken önemli bir konudur. Bireyin emeğine yabancılaştığı, yoksulluğun derinleştiği, tüketimin gösterişe hizmet ettiği günümüz toplumlarında sorgulanması gereken bazı hususlar bu noktada önemlidir. Ahilik geleneğinin sadece ekonomik zeminde değerlendirilemeyecek çok daha geniş perspektiften bakmamızı sağlayacak yanları da vardır. O da ahiliğin sosyo-kültürel açıdan toplumsal değerlere sahip çıkan doğruluğun, dürüstlüğün, tevazunun, bencil olmamanın, dayanışmanın önemini kavramış bir yaşamı ilke edinmesidir. Bu açıdan baktığımızda toplumsal değerlerin erozyona uğramadan sağlıklı bir toplumsal yapının inşa edilebilirliği önemlidir.

Araştırmada karşımıza çıkan en önemli husus; gelişen teknoloji, sanayileşme, insani üretimin yerini makineleşme ile seri üretimin almasının, esnafın ekonomik gücünü yitirmelerine sebep olduğu noktasıdır. Yine araştırma bulgularına göre, eğitimin ön plana çıkması ile genç nüfusun, esnafın yanında yetişmesi (çırak-kalfa

geleneği) bir zaman kaybı olarak görülmektedir. Üretim ilişkilerinin değişmesi, esnaflar arasındaki rekabetin güçlenmesi, geleneksel değerlerinin sürdürülmesini zorlaştırmaktadır. Denizli’de Kaleiçi demirciler çarşısındaki esnafların vermiş oldukları cevaplara göre mesleklerinde kullandıkları ana madde olan bakır demir gibi madenlerin yerini, maliyeti daha ucuz ve işlenmesi daha kolay olan alüminyum vb. maddeler almıştır. Bu durum katılımcıların ifadelerine göre iş ahlakının ve değerlerinin yok olmasına sebep olmuştur.

Kapitalizmin yükselişi, ticari işletmelerin büyümesi, geleneksel esnafın yerini makineleşme ve seri üretimin alması gibi faktörler ahilik geleneğindeki esnaflık anlayışının kaybolmasına neden olmuştur. Bu anlayışın kaybolması yalnızca ekonomik sonuçlara değil sosyal ve kültürel sonuçlara da yol açmıştır. Ahiliğin temeli olan ahlak ve etik değerlerin oluşturduğu yerel kültür ve geleneklerin yok olması, insanların birbirine olan saygı ve dayanışma ruhunun kaybına ve toplumda derin bir boşluğa neden olmuştur.

Araştırmanın bulgularından hareketle, ahilik değerlerinin korunarak aktarılması için sadece ekonomik değil, toplumsal ve kültürel bir dönüşümün gerekliliği söz konusudur. Küçük esnafların, kapitalizmin ve dijitalleşmenin getirdiği zorluklarla mücadele edebilmesi için geleneksel değerler ile modern ticaret anlayışını uyumlu hale getirebilmeleri önemlidir. Bu, toplumsal dayanışma biçimlerinin yeniden inşası ve esnafların ahilik ilkelerinin yeniden canlandırılması ile mümkündür. Sonuç olarak, ahilik geleneği, yalnızca bir iş ahlakı anlayışı değil aynı zamanda bireysel ve toplumsal ödevleri kapsayan Türk ticaret yaşamının önemli bir parçasıdır. Geleneksel değerlerin modernleşme karşısında kaybolmaması için hem esnaflar hem de toplumsal yapılar açısından yeniden değerlendirilmesi ve yaşatılması gereklidir. Bu, sadece esnafın kendi iç düzeni için değil toplumların ekonomik yaşamlarında da adaletin ve dayanışmanın sağlanması için önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahilik, A. (2014). Ahilik Ansiklopedisi. (C. 2, s. 214).
- Akdağ, Ö., & Kurtuluş, M. (2016). *Ahilik ve Meslek Ahlâkı*. Karatay Üniversitesi Yayınları.
- Alar, G. (2020). *Burjuva Tipi Avrupa Kapitalizmi ile Ahi Tipi Osmanlı Sisteminin Karşılaştırılması* [Yüksek Lisans Tezi]. Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Ayış, M. Ş. (2019). Anadolu'nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 91-116. <https://doi.org/10.34085/buifd.523520>
- Aytekin, B., & Bayramoğlu, S. (2015). İktisat Sosyolojisi Açısından İktisadi Dalgalanmalar ve Krizlere Karşı Tarihsel Bir Çözüm Durağı. *Ahi Örgütlenmesi. International Journal of Academic Values Studies*, (1), 65-78.
- Bayram, M. (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın kuruluşu*. Damla Matbaacılık.
- Bayram, M. (2003). *Ahiliğin Selçuklulardan Osmanlılara İntikali*. 9-10 Mayıs 2002 Bildiriler 1 içinde (s. 93-104).
- Bergen, L. (2017, Mayıs 3). *Ahilik kültürü ve kapitalizm*. Al Jazeera Türk- Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Türkiye ve çevresindeki bölgeden son dakika haberleri ve analizler. <https://www.aljazeera.com.tr/gorus/ahilik-kulturu-ve-kapitalizm>
- Boltanski, L., & Chiapello, E. (2005). The New Spirit of Capitalism. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 18(3(4)), 161-188.
- Bosnalı, Ö. (2004). Ahiliğin Üretim ve Tüketim Mekanizmasındaki Yeri ve Günümüze Uyarlanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(9), 39-46.
- Bölükbaşı, M. (2013). Bir Gelenek İcadı Olarak İstanbul'un Fethi. *Sosyoloji Dergisi*, (28), 67-88.
- Bulut, E. (2009). *Anadolu Selçuklu Devleti Zamanında Kurulan Sosyal Müesseselerin Devlet Yönetimine Etkileri*.
- Cahen, C. (1984). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*.
- Caroline, F. (2014). *Rüya'dan İmparatorluğa: Osmanlı*. Timaş Yayınları.
- Ceylan, K. (2012). *Ahilik (Türk—İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevî Sistem)*. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.
- Cladis, M. S. (2003). *A cominitarian defense of liberalism: Emile Durkheim and contemporary social theory*. Stanford University Press.
- Cresswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Siyasal Kitabevi.
- Çağatay, N. (1990). *Ahilik Nedir?* Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çağatay, N. (2002). *Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir?* Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu.
- Debbağolu, A. (1974). *Esnaf Birlikleri*. Fikir ve Sanatta Hareket.
- Demir, G. (2003). *Ahilik ve Demokrasi*. Ahi Kültürünü Araştırma Yayınları.
- Duman, T. (2002). *Meslekî ve Teknik Eğitimin Gelişimi: C. Türkler Cilt*.
- Durak, İ. (2016). Sosyal Girişimcilik ve Ahilik Teşkilatı: Teorik Çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İş bölümü*. Cem Yayınevi.
- Ekinci, Y. (1989). Ahilik ve Esnaf Ahlâkı. *Türk Yurdu*, 9(24), 34, 41-42.
- Ekinci, Y. (2012). *Ahilik ve Eğitim*. K. Ceylan (Haz.). II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 19-20 Eylül 2012-Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.
- Erken, V. (1998). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Olarak Ahilik*.
- Gölpınarlı, A. (2011). *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*. İstanbul Ticaret Odası.
- Gündüz, A., Kaya, M., & Aydemir, C. (2012). Ahilik Teşkilatında ve Günümüzde Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 37-54.
- Güllülü, S. (1986). *Fütüvvet ve Ahî Ahlâkı Konusunda Bazı Düşünceler*. Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğler, 13-15 Eylül 1985, Kırşehir.
- Gülvaheboğlu, A. (1991). *Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahi Evran Veli ve Ahilik*. Memleket Yayınları.
- Güzel, A. (2005). *Ahilik Sisteminde Sanat ve Ticaret Ahlakına Kısa Bir Bakış*. M.F. Köksal (Haz.). Bildiriler 2(1117-1135).
- Hacıgökmen, M. A. (2007). *Ahi Şecere-namelerinin Tarihî Temeli ve Yazılış Sebepleri*. II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları 12 Ekim 2006, Kırşehir Sempozyumu, Ankara.
- Hobsbawm, E. J. (with Terence, R.). (1983). *"Introduction: Inventing Traditions", The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
- İnalcık, H. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kabaş, T. (2016). *Kapitalizm ve Ahlakın Türkiye Açısından Kısa Bir Değerlendirilmesi*.

- Kadri, H. K. (1927). *Türk Lügati* (C. 1).
- Karagöl, M. (2018). *Türk İslam Medeniyetinde Ahiliğin İktisadi Hayat ve Devletin Oluşumundaki Rolü*.
- Karagöl, M., & Masca, M. (2017). Ahilik Düşüncesinin İktisadi Hayata Bakışı ve Kapitalist Sistemle Karşılaştırılması. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 83-91. <https://doi.org/10.5578/jeas.66094>
- Kart, M. (2017). *Değerler eğitiminde bir model olarak Ahilik* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, U. (2013). Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilatı: Ahilik. *Değerler Eğitimi*, 11(46), 41-69.
- Kılavuz, M. A. (2004). *Ahilik kurumunda din ve ahlâk eğitimi anlayışı*. I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu içinde (ss. 615-628), Kırşehir.
- Kılınç, M. (2012). Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Eğitim Kurumlarından Ahilik, Gedik, Lonca, Enderun Mektebi’nin Tarihi Gelişmeleri. *Vocational Education*, 7(4), 63-73.
- Kızılar, H. (2015). Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 408. <https://doi.org/10.15869/itobiad.34353>
- Kocatürk, S. (1984, Kırşehir). “Fütüvvet ve Ahilik”, XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri ve Esnaf ve Sanatkarların Sosyo-Ekonomik Meselelerinin Tartışıldığı Panel Tebliğleri.
- Koçu, R. E. (2003). *Tarihte İstanbul Esnafı*. Doğan Kitap.
- Köksal, M. F. (2006). *Ahi Evran ve Ahilik*. Kırşehir Valiliği.
- Kurtoğlu, O. (2011). *Ahi Şeceranemelerine Göre Ahilik Âdâb ve Uygulamaları*. I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, Kırşehir.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (1996). *Das Kapital, a critique of political economy*. Rêghery Publishing.
- Muhetaer, M. (2017). *Kashi Min Jian Shou Gong Yi Pin De Bao Hu Yu kai Fā-yi Hua Zhan Wei Li* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Şincañ Üniversitesi.
- Neuman, L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar* (C. 2). Siyasal Kitabevi.
- Ordu, A. (2008). *Denizli Ahi Sinan Esnaf Tüccar ve Sanayiciler Yardımlaşma Derneği Tanıtım ve Tüzüğü*.
- Özdevecioğlu, M. (1994, Ekim). Ahilikten Günümüze İş Ahlâkı Anlayışı. Müstakil İş Adamları Derneği Yayını. *Çerçeve*, 3(11), 53.
- Öztürk, N. (2015). Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlâkı Açısından Değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7).
- S. Gülsoy, & Şişecioğlu, Ş. (2023). Esnaf Kültürünün Değişimi: Erzurum’da E-Ticaretin Etkisi. *Edebiyat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(71), 18-26. <https://doi.org/10.5152/AUJFL.2023.23162>
- Sevinç, N. (1978). *Osmanlı’da Sosyo-Ekonomik Yapı I*. Kutsun Yayınevi.
- Soykut, R. (1971). *Orta Yol Ahilik*. Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Yayınları.
- Soysal, A., & Tan, M. (2013). Ahilik İlkelerinin Günümüz İşletmelerine Yansımaları: Kilis Küçük Sanayi Sitesi İşletmeleri Örneği. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 186-202.
- Şahin, H. (2007). *Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde dini zümreler*. Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şapolyo, E. B. (1964). *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*. Türkiye Yayınevi.
- Şimşek, M. (2002). *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*. Hayat Yayıncılık.
- Taş, H. (2011). *Günümüz Bursa Esnafından Ahilik Kültüründen İzler*. Gaye Kitabevi.
- Tezcan, M. (1991). *Ahilikte Gençlik ve Eğitimi*. Milli Kültür.
- Uçma, İ. (2011). *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*. İşaret Yayınları.
- Ülger, B., & Gürdal, Ü. (2005). “Akhism as a Non-Governmental Association Model in the History of the Turkish Nation and Assessment of Today’s Business Ethics: A Relationship or a Contradiction?” *Journal of Human Values*, 11:1.
- Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (M. Köktürk, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.
- Weber, M. (with Knight, F. H.). (1961). *General Economic History*. Collier Books.
- Witteck, P. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Doğuşu*. Pencere Yayınları.
- Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 213-232. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227345>
- Yaman, A. (1974). Osmanlı Toplumu’nda Ticaret ve Zanaatin Organizasyonu. *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek*, 2(6), 39-40.
- Yavuzçehre, P. (2010). *Kentsel mekân kullanımında değişim: Denizli kenti örneği*.
- Yazıcı, M. (1998). Ahiliğin Esnaf Teşkilatındaki Tarihine Bakış. *Ahilik Yolu*, 32.
- Yeşil, Rüştü. (2017). Ahilik Değerleri Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Journal of Turkish Studies*, 12(Volume 12 Issue 4), 565-584. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11390>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Düzenlenmemiş Sürüm-First Published